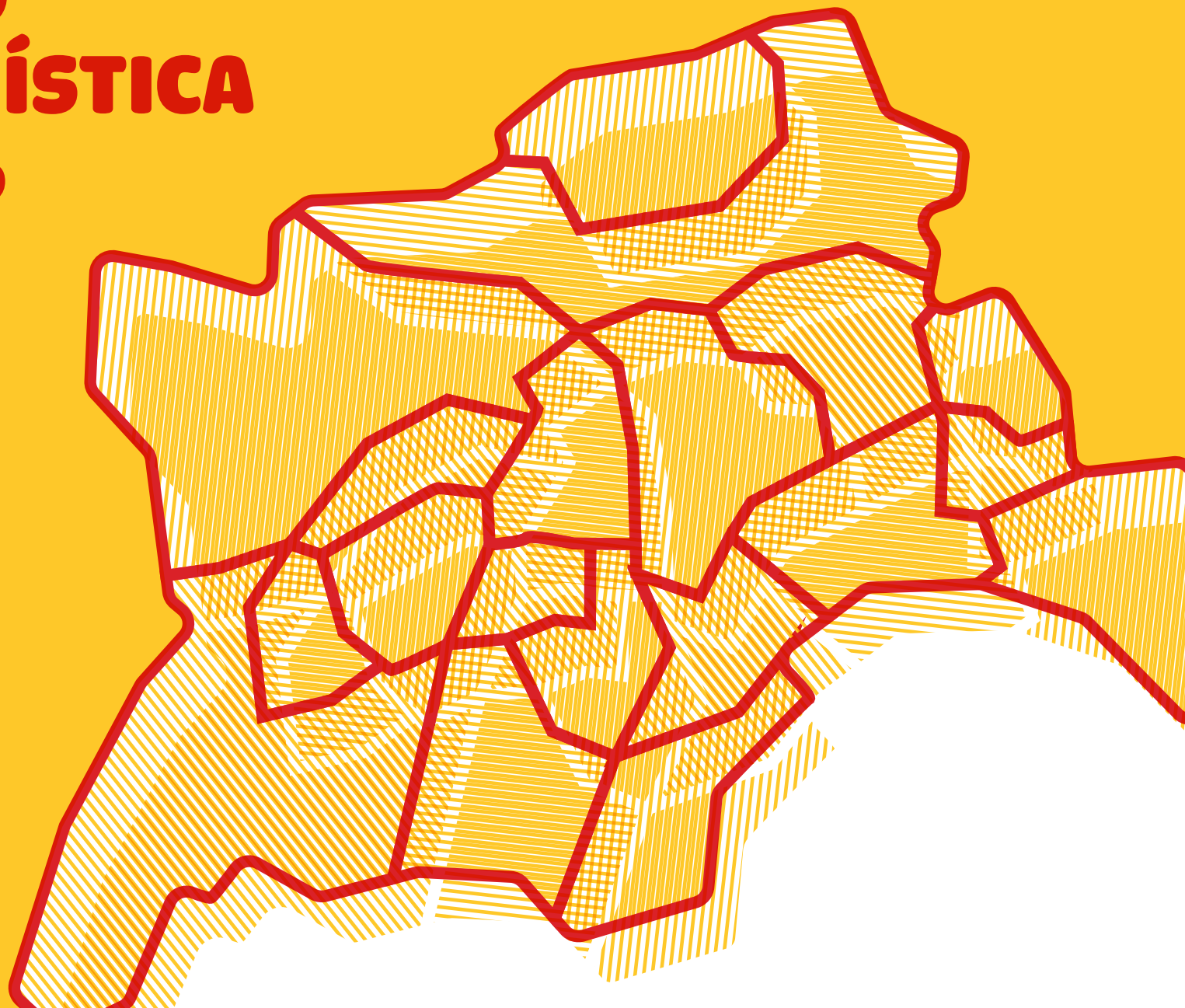

DIAGNOSI DE LA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DISTRICTE 6

PLATA
FORMA
PER LA
LLENGUA

L'ONG del català

FUNDACIÓ
VINCLe

Pla d'Actuació Lingüística Integral

**A SABADELL,
TAMBÉ EN
CATALÀ!**

Introducció	05
1. Dades demogràfiques d'immigració sobre Sabadell	07
2. Comparació de les dades d'immigració a Sabadell per districtes	13
3. Dades d'immigració al districte 6	24
4. Dades sobre l'edat de la població al districte 6	33
5. Història dels barris del districte 6	36
6. Evolució de la immigració originària d'Espanya	48
7. Evolució de la immigració extracomunitària	60
8. Anàlisi sociolingüística a partir de les dades a manera de conclusió	63
Fonts de la informació	71

Introducció

Aquest informe de diagnosi s'emmarca en la primera fase del Pla d'Actuació Lingüística Integral al districte 6 de Sabadell, que pretén donar a conèixer el català als espais públics i lúdics amb el propòsit que la llengua catalana sigui l'eix vertebrador i de cohesió d'una societat multicultural i diversa. Aquesta primera fase del pla consisteix a examinar la situació sociolingüística del districte on l'entitat vol portar a terme l'actuació, amb la voluntat de saber quin és l'estat del català i comprendre més bé la situació social.

Tenint en compte que l'objectiu d'aquest estudi és determinar els hàbits lingüístics del districte 6, l'opció més valuosa seria disposar d'una enquesta d'usos lingüístics de la zona. Malauradament, aquestes dades de moment no existeixen, atès que la darrera enquesta d'usos lingüístics de la població del 2013 (EULP 2013) no es divideix pas per municipis i encara menys per districtes. Així doncs, a part d'aquesta enquesta, que ens pot servir per a tenir una visió global de la situació del català, hem de considerar una altra mena de dades, com són ara les d'origen (o lloc de naixement), tot suposant que, d'entrada, quan arriba població immigrada a Catalunya no coneix la llengua. Amb el temps pot ser que s'adapti al país i aprengui la llengua, depenent de molts factors com ara el tipus de feina, el nivell d'instrucció (o d'alfabetització), etc.

Totes aquestes qüestions les anirem veient al llarg de l'estudi. Els quatre primers apartats són fets a partir de dades actuals. En primer lloc, veurem el percentatge de població immigrada a la ciutat de Sabadell en general per tal de comparar-les al segon apartat amb els set districtes de Sabadell i al tercer amb la realitat concreta del districte 6. A l'apartat 4 veurem les dades sobre l'edat de la població de Sabadell tot comparant-les amb les dels barris del sud. Els tres apartats següents es dediquen a dades del segle passat per entendre la situació actual. Primer, a l'apartat 5 veurem la història dels quatre barris del districte (la Creu de Barberà, Campoamor, Espronceda i les Termes), al següent apartat veurem quina ha estat l'evolució de la immigració a la zona, per tal com la història hi està lligada. A l'apartat 7 es farà el mateix, però amb la immigració extracomunitària, que va començar a arribar a la darrera dècada del segle XX.

Al darrer apartat farem una anàlisi de les dades vistes als apartats anteriors, a manera de resum, i interpretarem les dades –tant actuals com antigues– per a dictaminar quina és la situació sociolingüística real del districte 6.

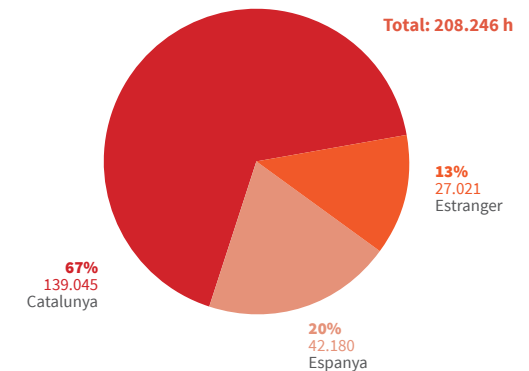
Cal fer un aclariment inicial que s’ha de tenir present per entendre el resultat de la diagnosi. Les dades que s’han extret són principalment del padró municipal i de l’Idescat, però aquests òrgans només preveuen una divisió de les dades per districtes, i en algunes ocasions, per sectors. Tanmateix, la situació és més complexa en el cas del districte 6, atès que els quatre barris que el componen (la Creu de Barberà, les Termes, Campoamor i Espronceda) només són en l’imaginari de la població que els habita i de la ciutat, però no tenen una existència administrativa real. Per tant, les dades oficials que existeixen arriben al màxim de detall quan es fixen en sectors, però això no ajuda gaire en el cas del districte 6 perquè, com veurem, el sector Creu de Barberà inclou també les Termes i cadascun té una realitat diferent (tant per la història com per les dimensions del barri i el tipus de població que hi viu). El sector Sud, compost pels altres dos barris, també té una situació semblant, però no tan escindida com l’altre sector. Aquest fet fa que les dades per sectors no siguin tan valuoses com serien si existissin per barris, atès que la història de cadascun els atorga una identitat ben diferenciada i un caràcter determinat. De fet, aquesta situació irregular és una reivindicació dels veïns que ha portat l’Ajuntament de Sabadell a tramitar la divisió efectiva dels barris, perquè aquesta situació “al·legal” els comporta una sèrie d’inconvenients respecte de les circumscripcions a les escoles, dels centres d’atenció primària, etc. És per aquest motiu que, per a extreure algunes dades, hem hagut de recórrer a obres i articles que tracten sobre dades d’immigració i història.

1. Dades demogràfiques d’immigració sobre Sabadell

Abans de començar amb la diagnosi del districte 6, primer de tot farem una ullada a la situació de Sabadell respecte de l’origen de la població, perquè considerem que és una dada important que pot ajudar a entendre’n els hàbits lingüístics. Primer de tot veurem quin és el percentatge de la població nascuda a Catalunya¹, a la resta d’Espanya i nouvinguda. Després veurem els continents i els països de procedència dels nouvinguts i les comunitats autònomes d’on prové la població de la resta d’Espanya.

Gràfic 1: Població a Sabadell per lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l’Idescat, 2016

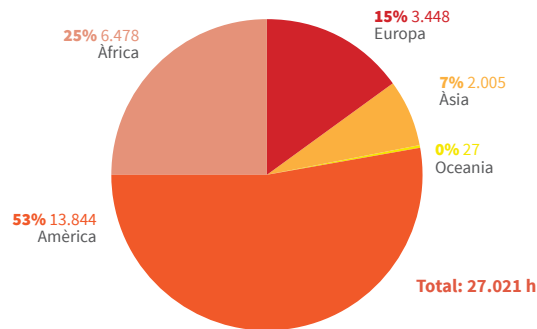
Com es pot veure al gràfic 1, la majoria de la població sabadellenca (més de dos terços) és nascuda a Catalunya. En segon lloc, una cinquena part és nascuda a la resta d’Espanya, i la població nouvinguda representa un 13% dels habitants de la ciutat. Respecte d’aquest últim col·lectiu, vegeu les dades següents:

¹ Les dades de l’Idescat se separen entre aquestes tres categories. En els gràfics següents tindrem en compte els Països Catalans en conjunt, atès que és la població potencialment catalanoparlant. Malgrat això, les dades varien ben poc perquè no hi ha gaire immigració que provingui del País Valencià i les Illes Balears.

A Sabadell, també en català!

Gràfic 2: Població immigrada a Sabadell originària de l'estranger, per continents

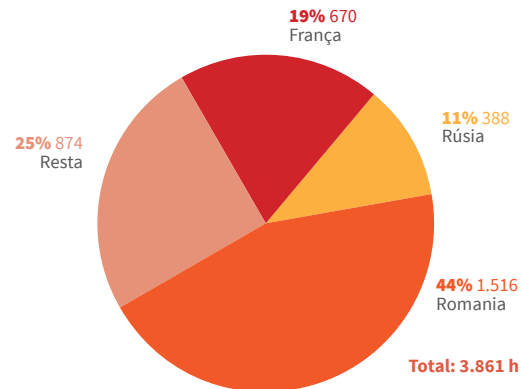
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

Així, veiem que a Sabadell més de la meitat de la població nouvinguda prové del continent americà (sobretot de països llatinoamericans, com veurem). El segon continent de recepció és l'africà (un quart de la població), seguit d'Europa i Àsia. Tot seguit, veurem de quins països venen majoritàriament els estrangers residents a Sabadell, per continents.

Gràfic 3: Població immigrada a Sabadell originària d'Europa, per països

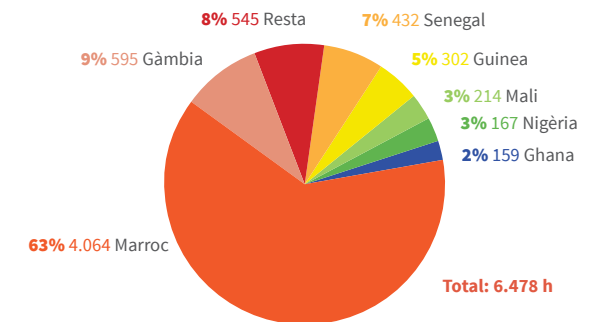
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

El país d'Europa de procedència més freqüent a Sabadell és Romania, amb diferència, seguit de França, per una qüestió de proximitat, i de països eslaus, sobretot Rússia.

Gràfic 4: Població immigrada a Sabadell originària d'Àfrica, per països

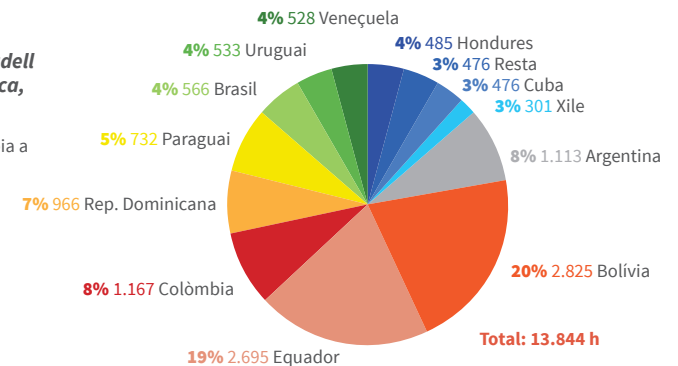
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

La població nouvinguda arribada a Sabadell que ve d'Àfrica procedeix majoritàriament del Marroc (gairebé dos terços), seguit de països subsaharians com ara Gàmbia, Senegal, Guinea, Mali i Nigèria. Com veurem més endavant, el col·lectiu nouvingut africà (especialment el subsaharià) es troba força masculinitzat (vegeu l'anàlisi del gràfic 20).

Gràfic 5: Població immigrada a Sabadell originària d'Amèrica, per països

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

D'Amèrica, els països principals de recepció són Bolívia i l'Equador, amb diferència, seguits de Colòmbia, l'Argentina, el Perú, la República Dominicana i el Paraguai (tots de parla espanyola). Els països nord-americans no tenen un percentatge representatiu. Segons el gràfic, els països de procedència són tots d'Amèrica Central i del Sud i, a part dels percentatges significatius de Bolívia i l'Equador, la varietat de països és força elevada.

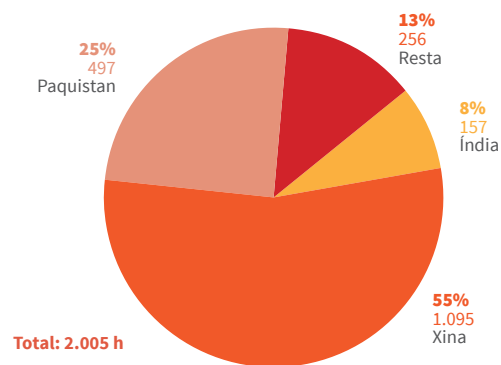
A Sabadell, també en català!

I del continent asiàtic, principalment Sabadell rep població d'origen xinès (més de la meitat) i paquistanès (una quarta part).

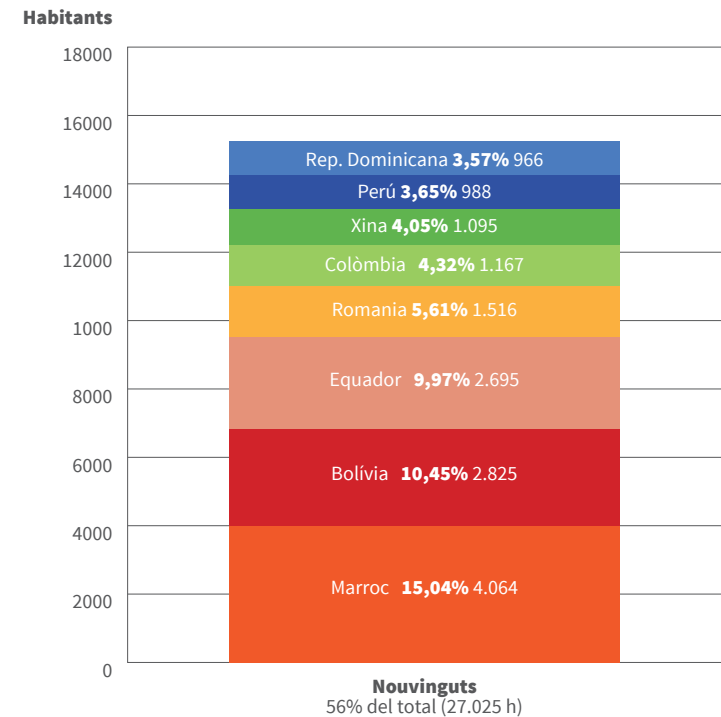
Vistos els percentatges per països d'immigració, arribem a la conclusió que el país de procedència de nous vinguts a Sabadell més nombrós és el Marroc, seguit de Bolívia, l'Equador, Romania i la Xina², tal com mostra el gràfic següent, que representa el 56% del total:

Gràfic 6: Població immigrada a Sabadell originària d'Àsia, per països

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

Gràfic 7: Origen més freqüent dels nous vinguts a Sabadell

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

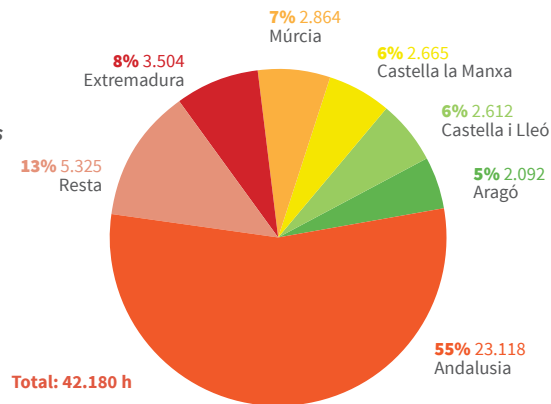
Tanmateix, cal destacar que el col·lectiu nouvingut més nombrós a Sabadell una dècada enrere era el bolivià (amb més de 4.000 persones), mentre que el marroquí no arribava a les 3.500 persones (cf. Lliga dels Drets i el Pobles i Fòrum Idea (UAB), 2008), i el 2006 els percentatges es van igualar. És així com Bolívia i el Marroc s'han anat disputant la posició capdavantera a la llista de països més freqüents.

² Segons l'Idescat (2016) el poble que més nous vinguts aporta a Catalunya és el Marroc, amb diferència (un 20%), seguit de Romania (9%) i la Xina (5,33%).

Tot seguit, veurem amb més detall a partir del gràfic 8 les dades sobre les persones nascudes a Espanya, per comunitats autònomes:

Gràfic 8: Origen de la població immigrada a Sabadell nascuda a Espanya, per comunitats autònomes

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, 2016

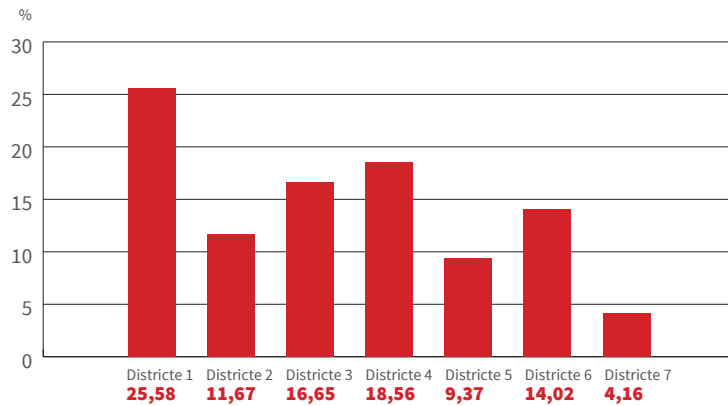
Més de la meitat de la població nascuda a Espanya prové d'Andalusia, seguida amb molta diferència d'Extremadura i Múrcia. Per la quantitat de població de les comunitats autònomes, no és tan significatiu el percentatge de Castella la Manxa i Castella i Lleó (compostes per cinc i nou províncies respectivament), a diferència d'Extremadura (dues províncies) i Múrcia (una de sola), i així també s'entén el percentatge elevat d'Andalusia (composta per vuit províncies). Per tant, respecte de la població d'Espanya a Sabadell, la més nombrosa és la població d'origen andalús, extremeny i murcià, d'acord amb la realitat demogràfica de les comunitats autònomes.

2. Comparació de les dades d'immigració a Sabadell per districtes

A continuació, passarem a examinar les dades vistes a l'apartat anterior segons els districtes de Sabadell, que en són set. Donarem una visió general de les dades d'immigració segons que procedeixin o bé de la resta d'Espanya o de països estrangers, per districtes. Cal tenir present que la realitat a cadascun és força diferent, tal com mostra el gràfic 9, atès que el districte 1, per exemple, és principalment el centre de Sabadell, on el poder adquisitiu de la població és més elevat i hi ha poca quantitat de població immigrada; i en canvi, districtes com ara el 6 (el del pla d'actuació) i el 7 tenen un percentatge de població nascuda als Països Catalans més baix i, conseqüentment, la suma de la població immigrada tant de l'estranger com de la resta d'Espanya és més elevada, per tal com es troben més allunyats del centre de la ciutat i el poder adquisitiu resulta que és, normalment, més baix. També cal destacar que la realitat dels districtes mateix pot ser heterogènia. Tal és el cas del districte 2, que es compon de dos barris: la Creu Alta, que és de poder adquisitiu alt; i Can Puiggener, que és un dels barris amb un percentatge més alt de risc d'exclusió social i amb molta immigració. O també el cas del districte 5, que inclou els barris de Gràcia, de poder adquisitiu alt, i els Merinals, de poder adquisitiu més aviat baix. Els districtes 3 i 4 són barris que podríem classificar de classe mitjana treballadora, amb una forta immigració d'origen espanyol dels anys 50 i 60.

Tot seguit, podeu veure la distribució de la població de Sabadell segons els set districtes de la ciutat (gràfic 24), per tal de tenir una visió de conjunt de Sabadell i interpretar amb més perspectiva les dades que exposarem al següent apartat. Tal com demostra el gràfic, la situació és força desigual entre els barris. El districte 1 és la residència d'un quart de la població mentre que el setè és només la d'un 4%. El districte 6 es troba en una posició intermèdia respecte de la resta.

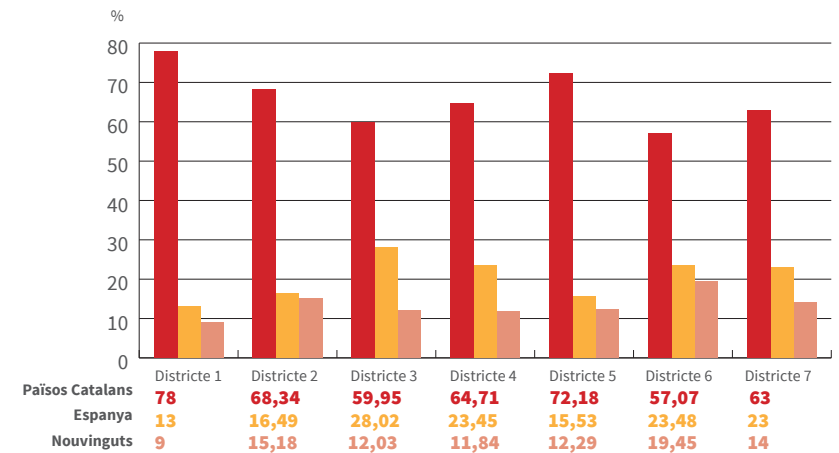
Gràfic 9: Distribució de la població de Sabadell, per districtes

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació del Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Sabadell

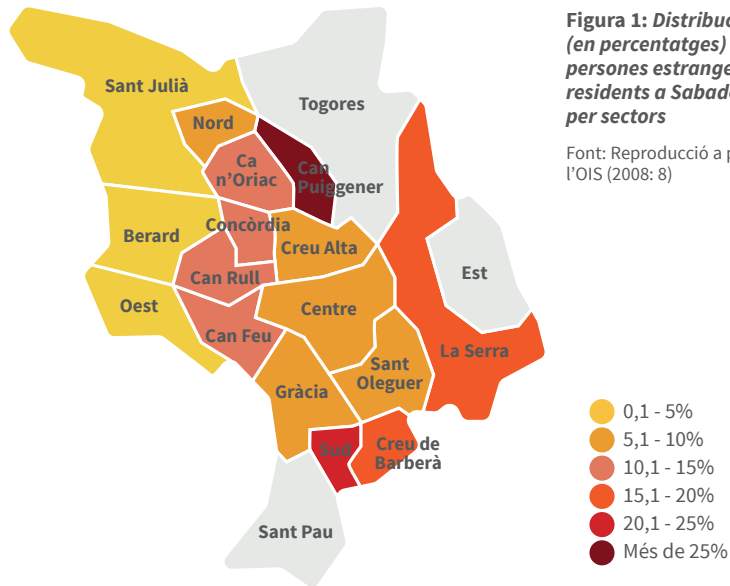
Per tal de tenir una idea més clara dels hàbits lingüístics de la població de Sabadell, al gràfic 10 es pot veure l'origen de la població de cada districte segons que vinguin de territoris de parla catalana (que són principalment Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears), de la resta del territori espanyol (castellanoparlants) o nouvinguts (parlants de més llengües).

Gràfic 10: Origen de la població a Sabadell, per districtes

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

D'acord amb el que hem dit, veiem que el districte 1 és, amb diferència, el que té més població originària dels Països Catalans i menys població nouvinguda i de la resta d'Espanya; seguit del districte 5. En canvi, els que no tenen tanta població nascuda en territoris catalanoparlants són en primer lloc el districte 6, seguit molt de prop pel 3. Ara, el primer té un percentatge de població immigrada originària de la resta d'Espanya i estrangera força semblant, mentre que el segon té el percentatge més elevat amb diferència de població nascuda a territoris castellanoparlants (i el segon percentatge més baix de nouvinguts, després del districte 1).

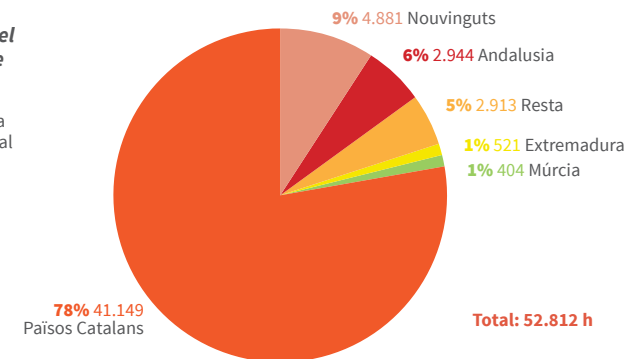

Segons aquest mapa el barri amb més immigració a Sabadell el 2008 era Can Puiggener, amb gairebé un 31% (segons l'informe citat), seguit dels dos sectors del districte 6 (Sud, amb un 21%, i Creu de Barberà, amb un 17%) i del districte 7 (La Serra, amb un 16%). L'informe del 2011 de l'OIS dona un 32% d'immigració a Can Puiggener (un punt percentual superior que el 2008), gairebé un 23% al sector Sud (dos punts superior), i un 18% al sector Creu de Barberà (un punt superior), mentre que la Serra es manté igual. Segons aquest informe, aquests barris sumats acullen més d'un terç de la població immigrada de Sabadell. En canvi, es destaca que els barris de Sabadell amb menys immigració són el Centre (6,5%), Gràcia (8,5%) i la Creu Alta (9,7%). A part això, l'informe del 2008 aporta una sèrie de dades que són útils respecte de l'origen dels nousvinguts i de com es distribueixen pels barris de la ciutat: una de cada cinc persones del Marroc viu a Can Puiggener, tres de cada deu persones bolivianes viuen a Ca n'Oriac o la Concòrdia, i dues de cada deu persones equatorianes viuen al sector Sud. Per tant, la tendència és que al districte 2 es concentren principalment marroquins (gairebé 800, segons el padró del 2015), als districtes 3 i 4, bolivians (gairebé 1.400) i al districte 6, equatorians (vegeu l'apartat 3).

Tot seguit farem un breu cop d'ull a la situació d'un dels districtes amb menys nousvinguts i immigrants originaris d'Espanya (el districte 1) i en farem una comparació amb la d'un dels districtes amb més immigració originària d'Espanya i el segon de menys població nascuda als Països Catalans (el districte 3), i d'un exemple de districte amb immigració tant d'Espanya com nousvinguda, com és ara el districte 7, per bé que –com hem explicat amunt– el barri de Can Puiggener, al districte 2, és el que acull més nousvinguts. A l'apartat 3 ens fixarem amb detall en la situació del districte 6, on, segons el gràfic 9, hi ha més població immigrada en total.

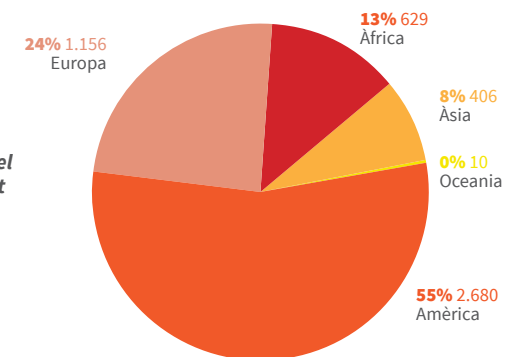
Gràfic 11: Població del districte 1, per lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Gràfic 12: Nousvinguts del districte 1, per continent

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

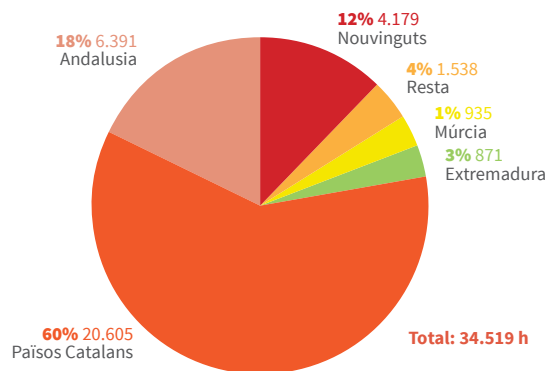

A Sabadell, també en català!

D'acord amb els gràfics 11 i 12, tan sols un 9% de la població del districte 1 és nouvinguda (hem vist que la mitjana de Sabadell era del 13%), i una quarta part d'aquest col·lectiu prové d'Europa (la majoria de França i Romania). Tanmateix, és cert que el nombre de nouvinguts més nombrós, el d'Amèrica (principalment Bolívia i Equador), és força elevat (2.680 persones), comparat amb el del districte 7 (com veurem al gràfic 13, de 397 persones), però també cal tenir en compte el nombre total d'habitants al districte, que al primer és de 52.812 persones i en canvi al setè, de 8.706; per tant, és una qüestió de densitat de població immigrada. Pel que fa a la població originària de la resta d'Espanya, el districte 3 en pot ser un bon exemple, atès que és el que n'ha rebut més. Com es veu al següent gràfic, gairebé una cinquena part de la població que resideix en aquest districte és nascuda a Andalusia, i el 28% del total de la població és nascuda a territori espanyol:

Gràfic 13: Població del districte 3, per lloc de naixement

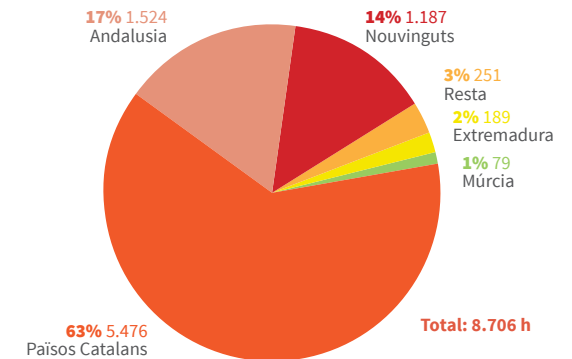
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Com veiem als següents gràfics, la situació al districte 7 és força més heterogènia, amb un percentatge significatiu d'andalusos (17%) i un 14% de nouvinguts, principalment d'Àfrica (marroquins i subsaharians).

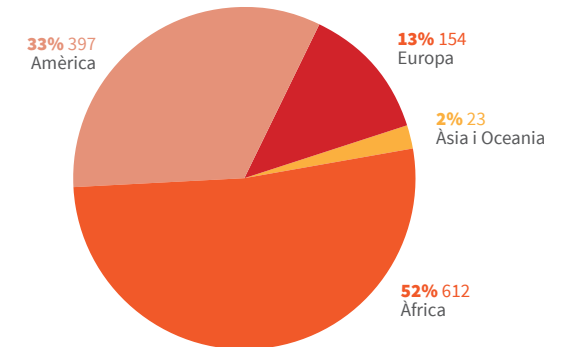
Gràfic 14: Població del districte 7, per lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Gràfic 15: Nouvinguts al districte 7, per continent

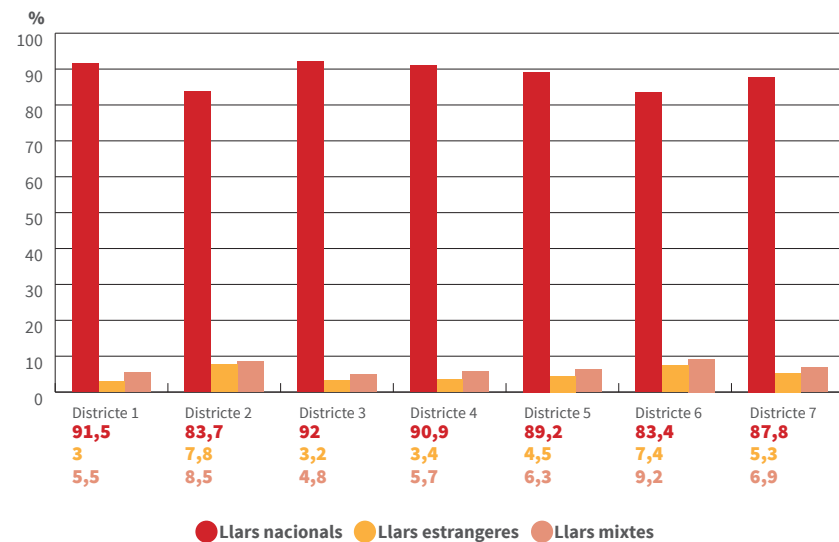
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Com veiem al gràfic 15, més de la meitat de la població nouvinguda al districte 7 prové d'Àfrica. Els dos països amb més nouvinguts són el Marroc (amb 357 persones) i Gàmbia (138 persones). Cal destacar que respecte de l'últim país, Gàmbia, 110 persones són homes i 28, dones. Aquest és un factor que té una certa explicació, a què ens referirem a l'apartat 3 en l'anàlisi de les dades de nouvinguts que viuen al districte 6 (vegeu també què en diu l'informe del 2011 de l'Observatori de la Immigració a Sabadell).

Per acabar, veurem el percentatge de llars de nouvinguts a Sabadell per districtes.

Gràfic 16: Llars de Sabadell, per districtes

Font: Elaboració pròpia a partir de "Llars segons nacionalitat de les persones", del Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Sabadell

Notem que, en contrast amb el gràfic 10, el districte 3 és el que té més llars nacionals, per bé que el primer i el cinquè són els que tenen un percentatge més baix de nouvinguts. En canvi, el districte 6 sí que es manté amb el percentatge més baix de llars nacionals. Ara, els percentatges són més alts en aquest gràfic que no al gràfic 10, i ens podríem preguntar a què és degut. Amb l'objectiu de treure conclusions a partir de les dades per a obtenir una imatge de la situació real al territori, podem deduir que les llars de nouvinguts solen ser formades per més persones que no les nacionals, tal com deixa veure l'Informe de Tendència Social de l'Ajuntament de Sabadell (2015). En primer lloc, per la baixa economia d'aquest segment de la població, que no es pot permetre un lloguer quan arriba al país i ha de compartir casa amb més gent (normalment del mateix origen o pròxim). En canvi, és força freqüent que a les llars nacionals hi hagi parelles sense fills (dues persones) o fins i tot amb un sol integrant, com poden ser persones vídues (vegeu a l'apartat 4 les dades de l'edat de la població). En segon lloc, aquest factor que observem es pot donar per una qüestió de natalitat. La tendència de la població de Catalunya aquests darrers anys a tenir fills va disminuint, per bé que la població nouvinguda (per qüestions culturals, religioses, etc.) tendeix a tenir més fills (vegeu les dades sobre natalitat de l'Idescat). Tot seguit, per fer-nos una idea de la immigració a cada barri en concret, en la mateixa línia que preteníem seguir amunt (vegeu el mapa 1), podeu trobar una taula amb les mateixes dades que el gràfic 16, però separades per sectors, per tant, amb una visió més completa i concreta de Sabadell.

Taula 1: Llars a Sabadell, per sectors

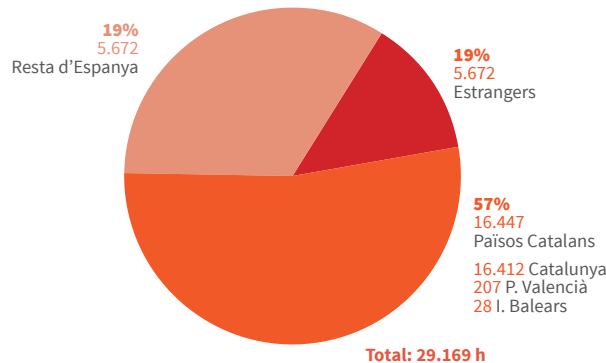
SECTOR	LLARS NACIONALS	LLARS ESTRANGERES	LLARS MIXTES	TOTAL
Districte 1				
Centre	11.959 (92,5%)	309 (2,4%)	665 (5,1%)	12.933
Sant Oleguer	7.238 (90,5%)	280 (3,5%)	481 (6%)	7.999
Districte 2				
Creu Alta	6.653 (90,8%)	235 (3,2%)	443 (6%)	7.331
Can Puiggener	1590 (76,5%)	259 (12,5%)	229 (11%)	2.078
Districte 3				
Ca n'Oriach	6.226 (87,8%)	366 (5,2%)	500 (7%)	7.092
Nord	4.790 (92,4%)	164 (3,2%)	230 (4,4%)	5.184
Sant Julià	775 (95,8%)	10 (1,2%)	24 (3%)	809
Districte 4				
Can Rull	5.790 (89,6%)	288 (4,5%)	385 (5,9%)	6.463
Concòrdia	4.288 (88,4%)	210 (4,3%)	350 (7,3%)	4.848
Berard	3.090 (94,8%)	45 (1,4%)	124 (3,8%)	3.259
Districte 5				
Can Feu	3.403 (89%)	176 (4,6%)	246 (6,4%)	3.825
Gràcia	3.505 (89,4%)	173 (4,4%)	243 (6,2%)	3.921
Districte 6				
Creu de Barberà	6.629 (84,5%)	556 (7,1%)	658 (8,4%)	7.843
Sud	2.905 (82,4%)	271 (7,7%)	348 (9,9%)	3.524
Districte 7				
La Serra	2.751 (87,8)	167 (5,3%)	216 (6,9%)	3.134

Font: Elaboració pròpia a partir de "Llars segons nacionalitat de les persones", del Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Sabadell

Gràcies a aquesta taula podem entendre aquell factor que observàvem més amunt, que la realitat als districtes mateix pot ser força heterogènia. Això es pot veure molt clar en el cas del districte 2. Al gràfic 16 es veu que el percentatge de llars nacionals és de 83,7%, gairebé el més baix de Sabadell (el guanya el districte 6 per poc). Però si hi entrem en detall, ens adonem que, d'una banda, el sector de la Creu Alta té un 90,8% de llars nacionals, mentre que, de l'altra, aquest percentatge és del 76,5% al sector de Can Puiggener; per tant, el més baix de tot Sabadell. Aquesta diferència tan gran no s'observa en els altres districtes, potser al tercer i al quart també és considerable, però no resulta tan important pel que fa a la immigració (vegeu el gràfic 10). Al districte 6, que és el que ens interessa i el que passarem a examinar tot seguit, la diferència entre els dos sectors és mínima, per bé que al sector Sud (Espronceda i Campoamor) hi ha un percentatge una mica més alt de nouvinguts (d'acord també amb el mapa 1).

3. Dades d'immigració al districte 6

Al districte 6 hi ha un total de 29.169 persones (dades del 1-1-16)³. Es divideix en dos sectors i quatre barris: el sector Creu de Barberà (barri de la Creu de Barberà i les Termes) i el sector Sud (Espronceda i Campoamor). Els barris més grans són, primer, el de la Creu de Barberà, i en segon lloc, el de Campoamor. Espronceda i les Termes són de dimensions més petites. Tot seguit exposarem les dades sobre la immigració del districte, seguint el mateix patró que a l'apartat 1: immigració estrangera i de la resta de l'estat espanyol. Com hem apuntat, les dades de què disposem són del districte 6 en general, sense separació per barris. Tot i així, d'acord amb la figura 1, la realitat a tots quatre barris és força semblant, però mirarem d'examinar la situació de cadascun amb més detall a l'apartat 6.

Gràfic 17: Població del districte 6, per lloc de naixement

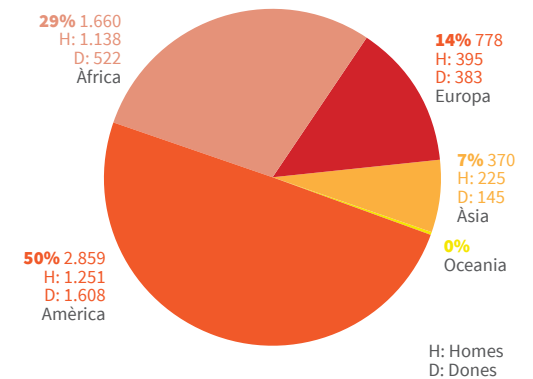
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Amb aquest gràfic es pot veure que gairebé la meitat de la població del districte és d'origen estranger, tant d'uns altres països com de l'estat espanyol (tots dos percentatges són força semblants). A partir d'aquestes dades, es pot deduir la realitat lingüística de la zona. D'una banda, la immigració originària de l'estat espanyol, que és gairebé un quart de la població (que veurem a partir del gràfic 24) i, d'una altra banda, els nous immigrants (gairebé una cinquena part), que passem a examinar en detall a partir dels següents gràfics.

Veiem que el continent amb més presència al districte és l'americà, amb la meitat dels nous immigrants, com veurem procedents de països llatinoamericans. En segon lloc el continent africà és el més nombros, gairebé un terç de la població. Cal destacar que el col·lectiu de nous immigrants africans es troba molt masculinitzat, i en canvi a l'americà hi ha un cert predomini de dones. Això té algunes conseqüències, que veurem més avall. Ara passem a quantificar els nous immigrants del districte per continents.

Gràfic 18: Nous immigrants al districte 6, per continent

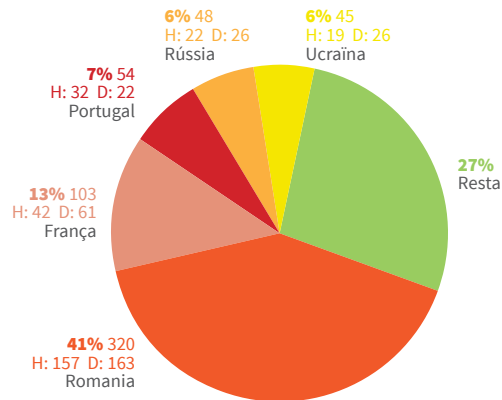
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

³ Són dades del 2015, que és el padró a què tenim accés. La web oficial de l'Ajuntament de Sabadell dona una xifra de 29.205 el 2016: http://opendata.sabadell.cat/ca/?option=com_content&view=article&id=4685&Itemid=209

Gràfic 19: Nouvinguts al districte 6 originaris d'Europa

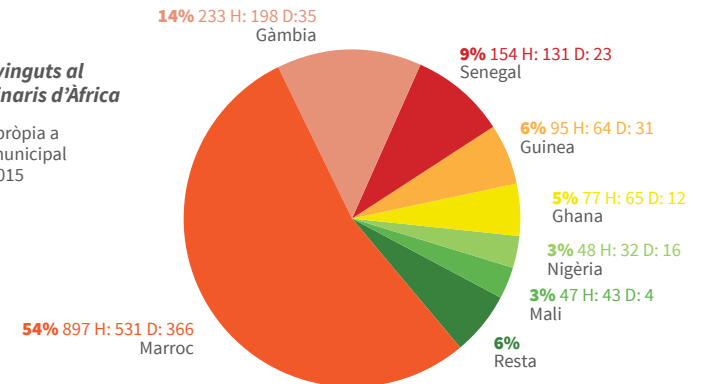
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

El gràfic 19 deixa veure que els nouvinguts d'origen europeu al districte procedeixen principalment de Romania, d'acord amb la tendència general de Sabadell i Catalunya. Val a dir que, segons les dades, la població romanesa sol establir el seu nucli familiar al país de recepció, tal com mostra l'equilibri entre els dos sexes. A part de Romania, els altres països d'origen més freqüents (tret de França), són eslaus (Rússia i Ucraïna), però els percentatges no són gaire significatius respecte de la totalitat de la immigració al districte (vegeu el gràfic 23).

Gràfic 20: Nouvinguts al districte 6 originaris d'Àfrica

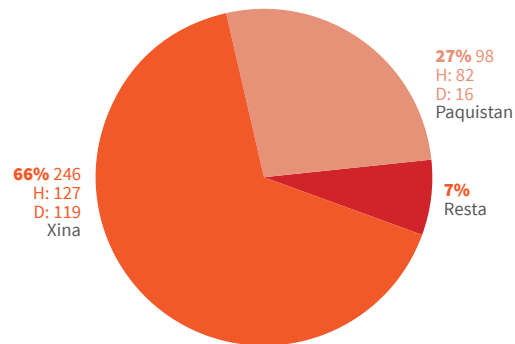
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

La població nord-africana (principalment del Marroc) és la més significativa al districte, tal com demostra el gràfic 20. Respecte dels hàbits lingüístics, segons Rovira (2004) del col·lectiu marroquí podem dir que pot ser que no coneguin d'entrada ni el castellà ni el català, de manera que hauran de passar per un procés d'aprenentatge de l'idioma si volen integrar-se al lloc de residència i trobar oportunitats a la vida social. Cal esmentar també el cas de la població subsahariana (principalment de Gàmbia i Senegal), que és força diferent de la resta (Rovira, 2004). Segons el gràfic, la immigració de Gàmbia, del total de 233 persones, 198 són homes i 35, dones, i de Senegal, del total de 154, 131 són homes i 23, dones. Aquest factor també és considerable respecte del col·lectiu marroquí, per bé que no és tan pronunciat com en el dels països subsaharians. D'aquestes dades es pot deduir el següent: els homes venen a Catalunya dels seus països a buscar-se la vida, però no hi estableixen un nucli familiar, atès que la família es queda al país en qüestió, i si més endavant les coses canvien cap a millor, la família pot arribar a establir-s'hi definitivament. És així com l'actitud lingüística d'aquest perfil de nouvinguts serà poc receptiva amb l'ús del català, i potser no tindran pràcticament nocions de castellà, atès que són persones que estan de pas al territori i no veuen en la llengua una qüestió pràctica per a la vida social (Rovira, 2004).

Gràfic 21: Nouvinguts al districte 6 originaris d'Àsia

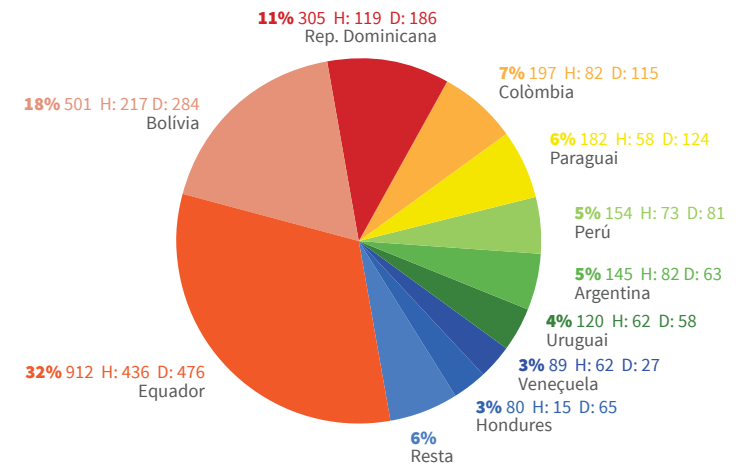
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Segons aquest gràfic, la comunitat xinesa és la més significativa al districte 6. Els hàbits lingüístics d'aquest col·lectiu, en aquest cas (Rovira, 2004), podem dir que els nouvinguts xinesos sí que s'estableixen al territori i hi tenen un nucli familiar, però els paquistanesos, que són el segon col·lectiu més nombrós, presenten una situació semblant a la dels subsaharians segons les dades, atès que de les 98 persones, només 16 són dones. En canvi, les dades per sexe de la comunitat xinesa són pràcticament equilibrades entre tots dos (127 homes i 119 dones). Tot i així, la sensibilitat lingüística d'aquest últim col·lectiu és força baixa (Rovira, 2004), perquè amb prou feines aprenen el castellà (que consideren que és una llengua pràctica i pròpia del territori), i en general no solen mostrar interès pel català. Això pot ser degut a molts factors però el més probable és que tinguin la percepció que el català no és una llengua amb un estatus propi, veient la situació del continuïum lingüístic dels "dialectes" xinesos, abraçats amb una sola llengua, el xinès mandarí. És evident que un xinès de la província de Heilongjiang (al nord, a l'antiga Manxúria) i un de Yunnan (al sud-oest, tocant al Vietnam) no s'entenen, però tots dos parlen xinès –mandarí, la llengua amb més parlants del món. Així, podem concloure que els nouvinguts asiàtics del districte, per les circumstàncies exposades, és probable que tinguin una actitud de rebuig respecte del català o que no sàpiguen ni que existeix. Un fet que demostra aquesta situació és el desconeixement del català dels nouvinguts asiàtics, que és constatable especialment en el sector del comerç.

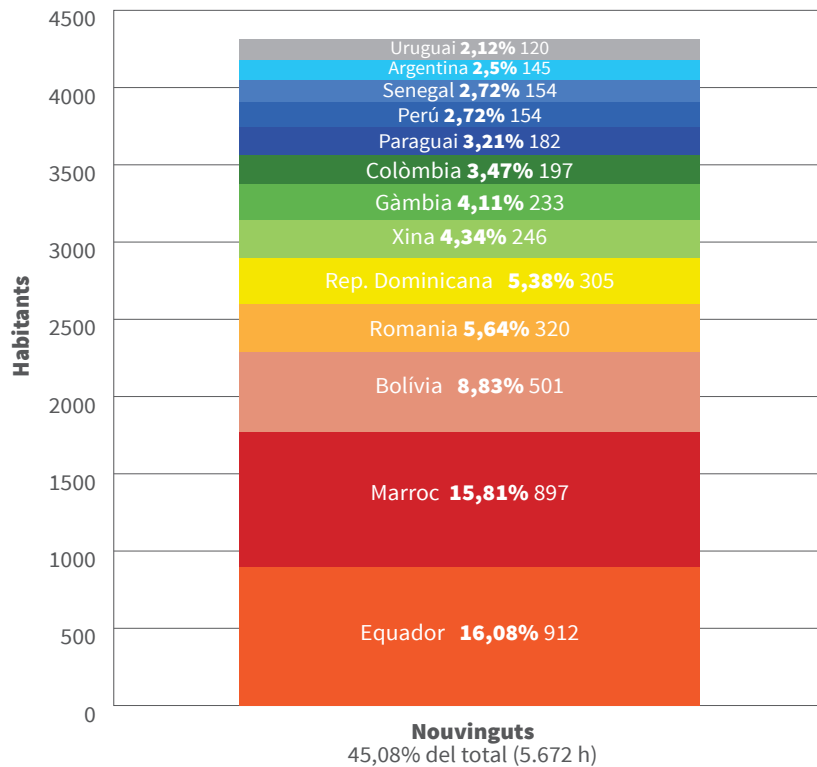
Gràfic 22: Nouvinguts al districte 6 originaris d'Amèrica

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Vistos els percentatges d'immigració per continents, arribem a la conclusió que el país de procedència de nouvinguts al districte 6 més nombrós és l'Equador, seguit del Marroc, Bolívia, Romania, la República Dominicana i la Xina, tal com demostra el següent gràfic, que representa el 45,08% del total:

Gràfic 23: Països d'origen més freqüent dels immigrants nouvinguts al districte 6

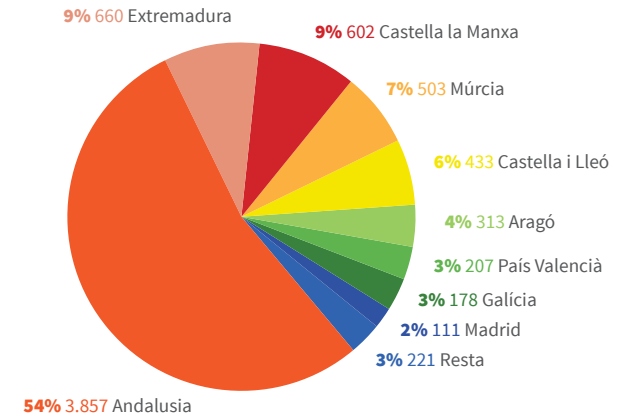
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

Dels tretze països indicats al gràfic (els més presents al districte), més de la meitat (vuit) són llatinoamericans, seguits dels africans, el Marroc i els subsaharians (Gàmbia i Senegal). La Xina és l'únic asiàtic i Romania, l'únic europeu. La resta dels nouvinguts per països l'hem vista als gràfics precedents.

Tot seguit, passem a examinar les dades respecte de la població immigrada d'Espanya. Al següent gràfic podem veure, per comunitats autònomes, la procedència de la població.

Gràfic 24: Origen de la població immigrada d'origen espanyol al districte 6, per comunitats autònomes

Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

D'aquest gràfic es desprèn que més de la meitat de la població procedent d'Espanya és nascuda a **Andalusia** (un 13% dels habitants del districte). La província amb més habitants amb força diferència és **Granada** (1.098 persones), tant de la capital (89 persones) com de més poblacions, especialment Loja (249 persones, molt més que de la capital), Guadahortuna (84), Pedro Martínez (51) i Guadix (30). La segueix Còrdova, amb 679 persones, les quals provenen de la capital (157 persones), i de poblacions com ara Peñarroya-Pueblonuevo (43 persones) i Castro del Río (38). Molt a prop hi ha **Jaén**, amb 614 persones, provinents de la capital (44), Lahiguera (44) i Larva (37). En una situació mitjana hi ha **Almeria** (463 persones), procedents principalment de la capital (132) i Albox (89), i **Màlaga** (452), bàsicament d'Antequera (121 persones) i de la capital (63). A prop hi ha **Sevilla** (396 persones), procedents sobretot de la capital (67) i d'Écija (36). De **Cadís** hi ha 104 persones i de **Huelva**, 71. Aquestes dades per províncies són semblants a la resta de districtes respecte de l'ordre, Granada i Còrdova solen ser capdavanteres⁴.

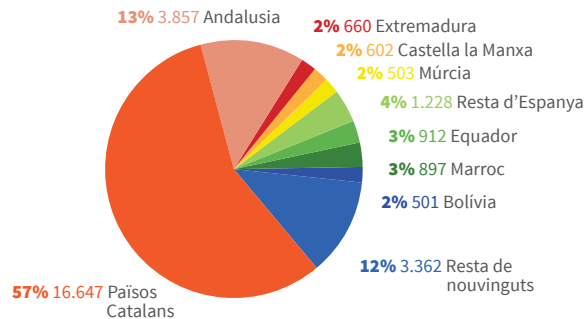
⁴ El cas del districte 3, vist al gràfic 15, presenta la següent situació, una mica diferent del districte 6: Granada (1.418 persones), Còrdova (1.205), Màlaga (1.095), Jaen (1.027), Sevilla (932), Almeria (497), Cadís (134) i Huelva (71).

La següent comunitat autònoma amb més presència al districte és **Extremadura**, amb 660 persones, de les quals 495 venen de Badajoz (principalment, 83 de la capital, 80 d'Olivenza, 41 de Valverde de Leganés i 40 de Bienvenida) i 165 de Càceres, especialment de la capital (25 persones). En tercer lloc, la població prové de **Castella la Manxa**⁵, especialment de Ciudad Real (273 persones), que provenen no pas tant de la capital (17 persones), sinó d'Alcubillas (64). Les següents províncies per ordre de població són Albacete (143), Conca (101), Guadalajara (53) i Toledo (32). En quart lloc, cal destacar la població procedent de **Múrcia**, que per ser una única província, és força nombrosa (503). Provenen principalment de la capital (216 persones), però també de Santomera (46) i de Caravaca de la Cruz (38). Les altres comunitats autònomes que apareixen al gràfic 24 són Castella i Lleó (que per les nou províncies i el territori tan extens que té la xifra no resulta gaire significativa), l'Aragó, el País Valencià (de parla potencialment catalana, l'inclouem per tenir una visió de conjunt de les províncies), Galícia i Madrid. La resta de províncies amb poca presència al districte són, per aquest ordre de més a menys: el País Basc, Ceuta i Melilla, Astúries, les Illes Balears, Cantàbria, Navarra, les Illes Canàries i la Rioja.

A continuació presentem el gràfic de la situació global del districte 6 respecte del lloc de naixement per tal de resumir en un gràfic totes les dades vistes als anteriors. D'aquesta manera, es pot veure quins són els percentatges de les persones més presents al districte segons la procedència per tenir una idea més adequada de la quantitat potencial de catalanoparlants que hi ha.

Gràfic 25: Origen de la població immigrada més representativa al districte 6

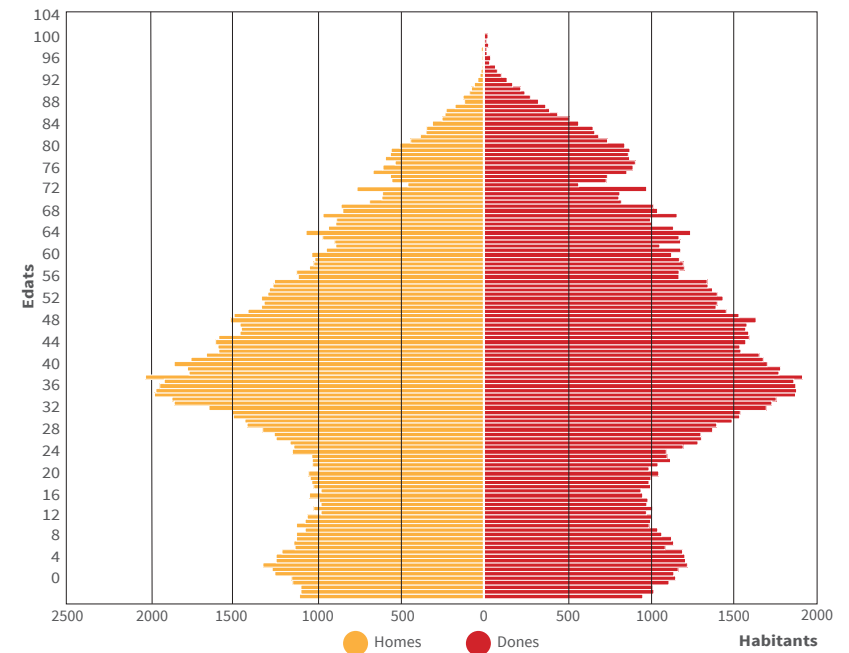
Font: Elaboració pròpia a partir del padró municipal de Sabadell del 2015

4 Dades sobre l'edat de la població al districte 6

Tot seguit, veurem quina és la situació al districte 6 respecte de les edats de la població. Primer de tot veurem com és la situació des d'aquest punt de vista a la ciutat de Sabadell en general:

Figura 2: Piràmide d'edats a la ciutat de Sabadell (2015)

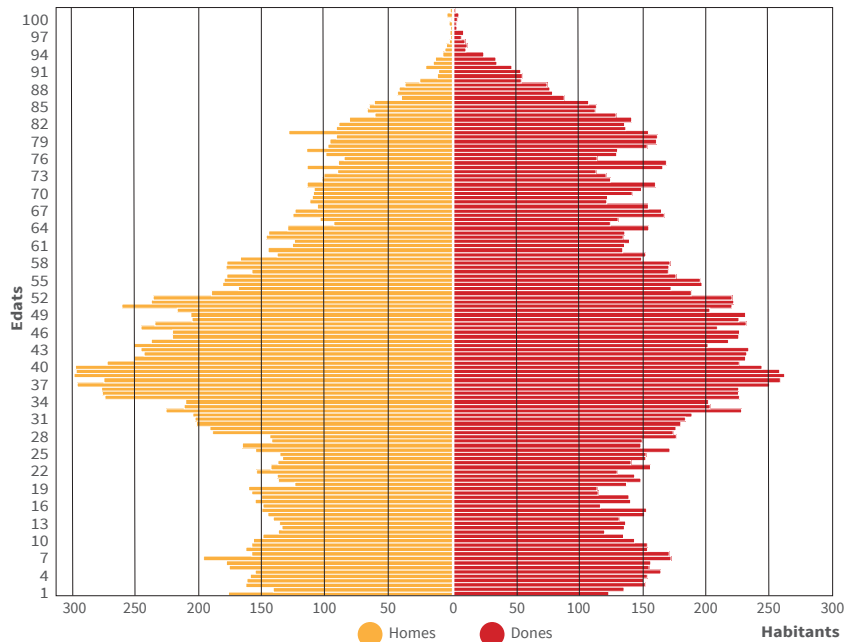
Font: Reproducció del Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Sabadell

⁵ Aquesta dada pot ser sorprenent perquè, veient la resta de districtes, l'ordre sol ser Andalusia, Múrcia o Extremadura i Castella la Manxa.

D'aquesta piràmide podem extreure les següents conclusions. En primer lloc, l'edat més freqüent entre els residents de Sabadell és de 35 a 45 anys (el grup més elevat és el d'homes de 41 anys, 2.031 persones). A partir d'aquí, com més jove és la població més baixa el nombre de persones: les de 15 a 25 anys són força iguals en nombre, el més baix, el de dones de 20 anys, 931. Això pot ser degut a la disminució general de l'índex de natalitat a Catalunya de les últimes dècades, que es reflecteix a la piràmide. Pel que fa a la gent de més edat, hi predominen les dones, per tal com tenen una esperança de vida més llarga. Així, destaquem les 900 dones de 81 anys de Sabadell en contrast amb els 597 homes de 81 anys.

A continuació veurem la piràmide d'edats al districte 6, per tal d'establir una comparació amb la general de Sabadell:

Figura 3: Piràmide d'edats al districte 6 (2015)

Font: Reproducció del Servei de dades obertes de l'Ajuntament de Sabadell

A priori, podríem dir que aquesta piràmide i la que hem vist amunt són molt semblants i, de fet, tot el que n'hem dit es podria aplicar a aquesta, atès que la població més present al districte és la franja de 35 a 45 anys i la de 15 a 25 és la menys present. També amb referència a la gent gran podem dir que hi ha més dones que homes tot i que, respecte de la piràmide de Sabadell, podem dir que hi ha una quantitat de dones grans més significativa que no a la general. Per tant, podem concloure que la diferència més destacable entre totes dues piràmides és que a la del districte 6 hi ha una quantitat lleugerament més elevada de persones grans, la població és més envellida, atès que la punta de la piràmide del districte 6 no és tan definida com la de Sabadell.

Pel que fa a la quantitat destacable de persones per edats, podem dir que el grup més nombrós és el dels homes de 39 anys (299) i el de dones de la mateixa edat (262), mentre que els homes de 21 anys i les dones són de 137 i 113 respectivament. Sobre la gent gran, destaquem que de persones de 81 anys, són de les que hi ha més en comparació amb les altres, i entre sexes és força equilibrat (155 dones i 128 homes), mentre que, d'homes de 80, n'hi ha 91 i de dones, 162 (gairebé el doble). A partir dels 80, la quantitat ja va disminuint, amb una clara majoria de dones.

Segons l'*Informe de l'estat de la població a Sabadell Sud (2017)*, la població de Sabadell Sud de més de 65 anys és de 5.783 i la del total del municipi de Sabadell és de 37.284, fet que representa un 20% de persones de més de 65 anys respecte del total de la població de Sabadell Sud, i un 18% per a tot Sabadell. Comparant aquestes dades amb la mitjana del Vallès Occidental (15%) i de Catalunya (18%), podem afirmar que ens trobem amb una població lleugerament més envellida.

5. Història dels barris del districte 6

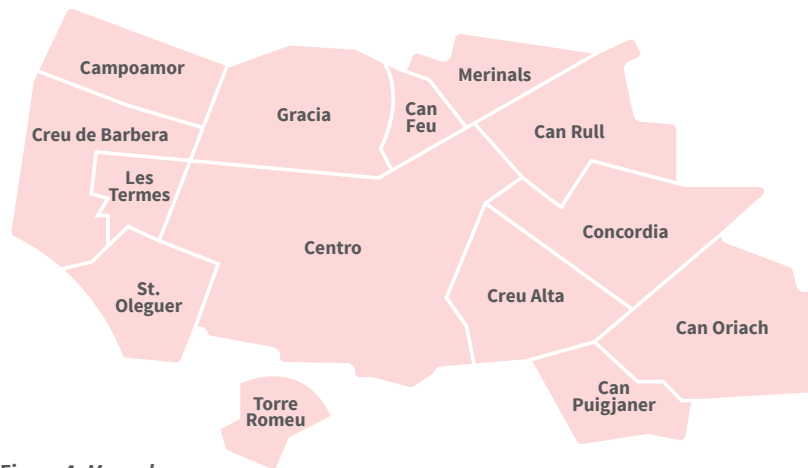

Figura 4: Mapa de Sabadell el 1974

Font: Reproducció parcial de Canals [et al.] (1974)

Els quatre barris del districte 6, el sector Creu de Barberà (la Creu de Barberà i les Termes) i el sector Sud (Campoamor i Espronceda), s'estenen per l'extrem meridional de Sabadell, entre els termes de Barberà del Vallès, Cerdanyola del Vallès i Sant Quirze del Vallès. Tots quatre barris són força joves (potser amb l'excepció de la Creu de Barberà, nascut al segle XIX), tot i que tenen una identitat pròpia marcada per la lluita veïnal (amb la conseqüent creació d'associacions de veïns ben potents, que continuen actives actualment), política i sindical, poblat inicialment per immigrants vinguts de la resta de Catalunya i d'Espanya. En aquest apartat repassarem la història de tots quatre barris, del més antic al més recent. Per fer-ho, seguirem la història exposada a la publicació del Museu d'Història de Sabadell (2007), que creiem que aporta una informació molt valuosa que pot ajudar a comprendre la realitat

actual dels barris (especialment la sociolingüística, que és la que estudiem a l'informe). Per tant, al llarg de l'exposició anirem remetent a l'obra citada per saber-ne més detalls, per bé que la nostra exposició s'hi basarà completament.

L'obra explica que el territori on ara hi ha el districte 6 "històricament havia estat una zona agrícola poc poblada, aliena a l'expansió urbanística i industrial de Sabadell" (2007: 10), amb un paisatge cobert de vinyes, sembrats i amb masies i masos escampats (per exemple Can Viloca, la Granja del Pas o Can Partegàs). També explica que entre la dècada dels anys cinquanta i setanta, a Sabadell hi va haver un creixement demogràfic molt marcat, profundament lligat amb la immigració, i que el dèficit d'habitatges i la manca de recursos va obligar els nouvinguts a viure en condicions infrahumanes en espais rellogats, coves, barraques (situats a la perifèria, entre més, al districte 6). Per combatre això, el 1952 l'alcalde Marcet va dissenyar el *Plan Marcet para la construcció de viviendas*, per involucrar els empresaris en la construcció d'habitatges socials, però no va acabar de funcionar⁶. Tot i així, va servir per impulsar la creació del Patronato Municipal de la Vivienda el 1955 i l'empresa privada municipal Viviendas Municipales de Sabadell (VIMUSA) entre el 1962 i el 1970 va construir més de dos mil habitatges econòmics per a la classe treballadora, dos-cents cinquanta a Campoamor (vegeu *infra*).

Barri de la Creu de Barberà

"...la Creu de Barberà va néixer a finals del segle XIX dins del terme de Santa Maria de Barberà (actual municipi de Barberà del Vallès), tot i que no va ser fins a l'any 1959 quan va quedar annexionada al terme de Sabadell." (2007: 7)

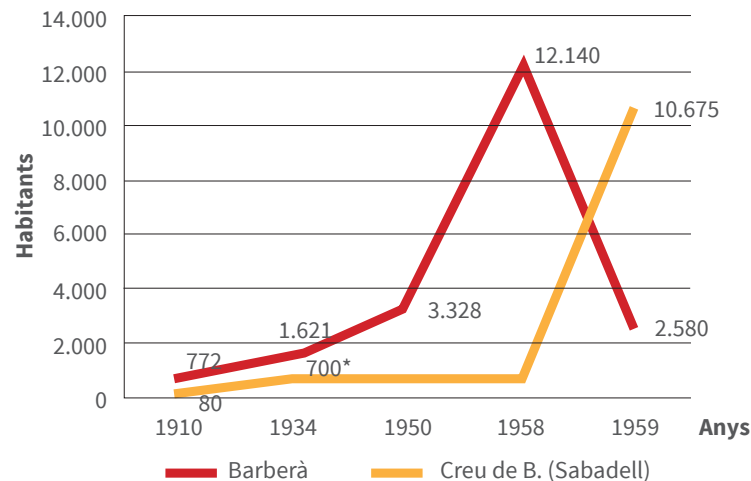
La història d'aquest barri és la més llarga i envitricollada. És sens dubte el que dona el caràcter distintiu a la zona sud de Sabadell i el pal de paller del districte, atesa la història que hi ha al darrere i les dimensions del barri administrativament parlant (vegeu el mapa de la secció anterior). El nom del barri és degut a la creu del terme que des d'antic hi havia al camí de Barcelona a tocar del municipi de Santa Maria de Barberà.

⁶ Segons Deu (2000: 58-60), el pla Marcet, que pretenia edificar 2.000 habitatges en cinc anys, el 1960 va acabar construint 520 habitatges i prou. Els resultats més significatius van ser els de Nostra Llar a Sant Oleguer i els pisos de la fàbrica Marcet, a Gràcia; la situació de manca de planificació urbanística, per això, no va canviar.

A Sabadell, també en català!

Al final del segle XIX es va començar a formar el barri a prop de la creu⁷, però al terme de Barberà del Vallès. El 1880 Pau Sanfeliu, un pagès de Barberà, va aixecar la primera casa del barri, Cal Pauet, a tocar de la carretera de Montcada. El 1887 s'hi va edificar un magatzem al costat mateix, dedicat a la venda il·legal de vi, pa, carn... Era un comerç contrabandista, perquè entraven sense pagar impostos i burlaven la vigilància de les guardes municipals, i l'entorn es va fer famós per les baralles que sorgien. Aquesta situació, la proximitat a Sabadell i els terrenys barats, va atraure molts immigrants procedents de la Catalunya rural, primer, i de la resta d'Espanya, més tard. Aquest flux va créixer espectacularment durant la dècada del 1950:

Gràfic 26: Comparació de la població de Barberà del Vallès i Sabadell

* El 1934 la població pertany només a Barberà, i el 1959 es torna a comptar separat, a causa de la història (cf. infra).

Font: Elaboració pròpia a partir de Museu d'Història (2007:12)

⁷ El 1913 es va col·locar, durant les Festes Constantinianes una creu nova, que es va enderrocar durant la Guerra Civil. El 1943, amb l'entrada de les tropes franquistes a Sabadell, se'n va col·locar una altra que va substituir la derrocada en període republicà, i el 2001 es va canviar per una altra sense connotació franquista.

De mica en mica els carrers i les cases van anar substituint els antics conreus. A mitjan segle XX ja hi havia quatre barriades plenament consolidades: la de la Creu, que creixia a la banda ponent de la carretera i enganxada a Sabadell, la de Can Fatjó-Tintorer, la de Pelai i la de Can Viloca. Durant aquest període, el creixement demogràfic va causar que es construïssin barraques en terrenys que no complien les característiques legals per viure-hi, i progressivament els barris van anar creixent però dins aquest marc d'il·legalitat. El 1947 es van començar a construir els pisos de la Caixa d'Estalvis de Sabadell, que eren uns habitatges múltiples dissenyats per un arquitecte de prestigi, Francesc Portillo. Els pisos van esdevenir un element distintiu en relació amb els camps del voltant i les casetes senzilles i humils del barri. El 1950 es van inaugurar i va ser tot un esdeveniment social.

Finalment, el 1959 es va annexionar el territori de la Creu de Barberà al terme municipal de Sabadell, i aquest va ser un dels moments més significatius del barri, atesa la polèmica que va implicar tot el procés. Aquesta agregació va ser una culminació de les que ja s'havien fet al segle anterior i a principi del XX (el 1852, l'agregat de Jonqueres i el 1904, Jonqueres i Sant Julià), que van fer créixer significativament la superfície total del terme.

L'Ajuntament de Sabadell ja havia intentat annexionar el barri a Sabadell abans, a final del segle XIX, però un conflicte veïnal va eternitzar el procés, atès que els veïns no ho volien. El 1927 van presentar dues-centes signatures en contra de l'annexió, però l'ajuntament va continuar insistint-hi, i el 1949 es va aprovar de començar un expedient d'agregació, per les següents raons – bàsicament econòmiques –, que es van anar endurant amb el temps:

- El barri havia esdevingut un suburbi de Sabadell, perquè de *facto* en formava part en relació amb l'àmbit laboral, comercial i de serveis, però les arques municipals no en recaptaven cap impost.
- El consideraven un focus de problemes sanitaris i socials i una amenaça per a Sabadell, sobre el qual el consistori no tenia jurisdicció i no hi podia intervenir.
- Faltaven terrenys a la ciutat per construir habitatges i reorganitzar les comunicacions, per respondre els reptes del creixement demogràfic i econòmic.

El procés va quedar aturat temporalment fins al 1952, que es va reactivar amb més raons. L'Ajuntament de Barberà no podia pagar les inversions que necessitava el barri, que algunes les havia assumides el consistori de Sabadell. A partir de llavors va començar un procés definitiu amb la intervenció de la Diputació Provincial, el Govern Civil, el Ministeri de Governació i el Consell de Ministres.

Va sorgir un nou conflicte, en què hi havia partidaris de l'annexió i detractors, que van tornar a recollir signatures. L'ajuntament de Barberà va reaccionar tard però va protestar, amb la presentació d'unes al·legacions que intentaven invalidar els arguments de l'Ajuntament de Sabadell. Finalment va acabar reduint la proposta inicial i va demanar el barri de la Creu de Barberà i prou (volien l'església de la Romànica i el seu cementiri), i el 1957 el Consell de Ministres hi va donar el vistiplau. El 1959 l'annexió es va fer efectiva. Sabadell va guanyar 10.675 habitants i 68 hectàrees, mentre que Barberà va perdre el 80% de la població i el 7,3% del terme.

L'estat de les infraestructures públiques i els serveis del barri, com també l'enllumenat públic, els carrers pavimentats amb voreres, les escoles públiques i el servei d'autobusos no es van solucionar del tot amb l'annexió al cap d'un temps considerable. Amb aquesta situació, els veïns es van organitzar i van crear una associació de veïns, lligada als moviments d'esquerres i el PSUC i CCOO, perquè hi vivien líders que volien relançar el partit a la ciutat i feien formació política als treballadors. Àngel Molina va ser un dels fundadors de l'Associació de Veïns de la Creu de Barberà, que havia vingut d'Andalusia (de Jaén) i va reivindicar la construcció de la plaça de Castelao i la creació de l'Agrupació d'Avis de la Creu. El 2001 li van atorgar la Medalla d'Honor de la Ciutat. L'Associació de Veïns va dur a terme una tasca molt valuosa, sempre reivindicant la millora del barri des del punt de vista urbanístic, per fer front a la situació exposada amunt, a més de portar a terme cursos d'alfabetització per a adults. Avui dia continua fent les seves activitats i són molt presents al barri.

Des de la seva creació el barri va anar accentuant la seva importància comercial en detriment de l'agrícola. Alguns dels espais al barri significatius van ser establiments comercials com ara Cal Pucurull, cal Sala, cal Vic, cala Tereseta, cal Vilanova cal Conrado (ara pastisseria la Palma); el safareig de les Termes, el Cafè El Lliri (seu de l'equip de futbol de la Creu), les sales de

ball La Paloma i La Florida, el cinema Avenida (antic cafè Español)... I als anys setanta i vuitanta hi havia el cinema Studio 7 (antiga sala Avenida) i el bar de cal Simonet (antic Cafè el Lliri), que va esdevenir el lloc de reunió dels joves progressistes de la ciutat; també cal destacar d'aquest període les discoteques París i San Carlos.

Barri de Campoamor

“Campoamor va néixer a finals dels anys quaranta, en terres de la Granja del Pas i lluny, per tant, del centre urbà. El barri va créixer de manera desordenada, sense serveis, ni infraestructures i totalment desconectat de la ciutat, a la qual s'arribava a través del *camí de la cendra o camino negro*, dit així perquè hi llençaven les restes de cendra de la fàbrica de gas que hi havia a prop.” (2007:22)

La masia de la Granja del Pas té una estreta relació amb la creació del barri de Campoamor, perquè va donar feina a alguns habitants. Actualment, es troba on hi ha el parc Central del Vallès, compartit entre Sabadell i Barberà.

Els primers edificis es van alçar al final dels anys quaranta, que van ser vuitanta pisos construïts per l'empresa cotonera SAIDA per als seus treballadors. El 1952 Urbanizaciones Sabadell SA en va construir dos-cents quaranta més, però al cap de poc temps es va declarar en fallida i va deixar la zona sense urbanitzar. Aquests van ser els primers blocs en ordenació oberta de Catalunya, seguint una arquitectura moderna, que formaven part d'un projecte immobiliari molt ambiciós però que no va prosperar. A més, aquests habitatges es van veure afectats per les famoses inundacions a Sabadell del 1962.

Entre el 1955 i el 1958 es van construir els pisos del grup Sant Pau, promoguts per l'Instituto Nacional de la Vivienda. Van ser quatre-cents seixanta-tres pisos, repartits en vint-i-cinc blocs de cinc plantes i un gratacels de vuit, seguint un sistema de construcció tradicional. Aquests habitatges eren al costat mateix de la desembocadura d'una claveguera, que va acabar sent un focus de pudor, rates i infeccions. No va ser fins al 1985 que Adigsa es va fer càrrec de la rehabilitació i la conservació de la zona. Durant el mateix trienni es van construir les casetes de Fàtima, de planta baixa, petites, senzilles i molt barates, impulsades pels jesuïtes i finançades per la Caixa de Sabadell. Se'n van fer cent cinquanta i van ser concebudes amb l'objectiu d'eradicar el barraquisme. Tot i així, alguns propietaris rellogaven els patis del darrere de les cases i el 1964 hi havia dues-cents cinquanta persones vivint-hi il·legalment.

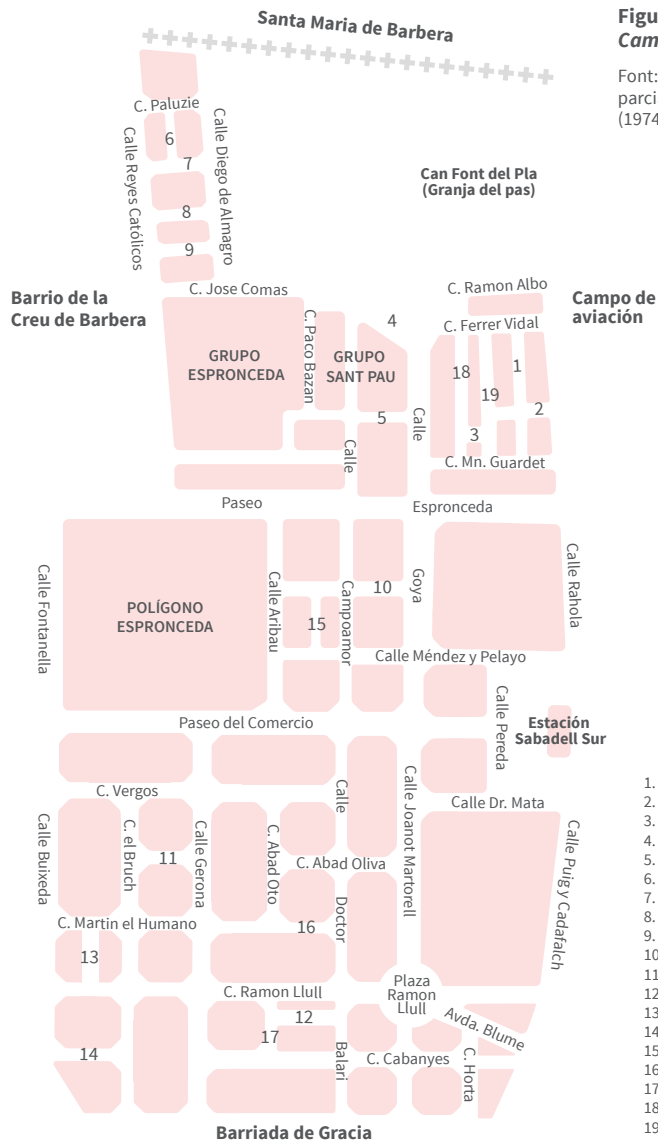

Figura 5: Mapa de Campoamor el 1974

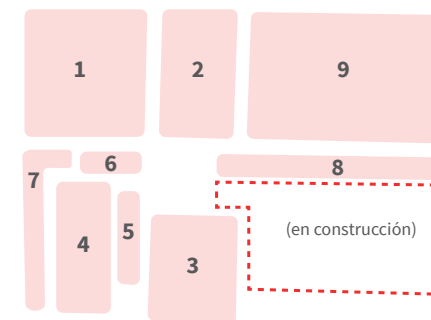
Font: Reproducció parcial de Canals [et al.] (1974)

Ja el 1962 el Patronato Municipal de la Vivienda i VIMUSA van construir set blocs al carrer de Goya, entre els pisos de Sant Pau i les casetes de Fàtima. Sis edificis més van ser encarregats pel Centre Metal·lúrgic de Sabadell per allotjar els seus treballadors, però al final els van ocupar els damnificats per les riudes. El 1964 SADEM hi va construir tres blocs més, amb peces prefabricades que més tard es van aprofitar per als blocs d'Espronceda (cf. *infra*).

Així doncs, els primers quinze anys de la història urbanística del barri estan marcats per les presses per construir per tal d'acollir la població immigrant que arribava contínuament, que va deixar un resultat poc satisfactori i va desencadenar molts conflictes al barri. No va ser fins al 1965 que va sorgir una experiència innovadora, la de la cooperativa La Vanguardia, fundada el 1963, que gestionava sense intermediaris oficials la construcció d'habitatges per a socis. Aquest primer any es van construir els primers quaranta pisos, finançats per crèdits de la Caixa d'Estalvis de Sabadell i més ajudes de l'estat espanyol. Durant els següents tres anys se'n van construir cent cinc més. El projecte va ser molt ben dissenyat i va proporcionar habitatges amb unes condicions dignes i anaven molt ben equipats, amb carrers pavimentats, voreres, llum, clavegueres, garatges, un parc infantil, locals socials...

Figura 6: Mapa de Campoamor el 1966

El sur-oeste de Sabadell

Barrio de Campoamor

1. Sector Industrial
2. Sector Campoamor
3. Sector Sant Pau
4. Sector Fàtima
5. Sector Goya
6. Sector Guardiet
7. Sector Moragas
8. Sector Espronceda
9. Sector Aribau

Font: Reproducció total d'Obradors (1966)

A part de la complexa situació urbanística del barri, cal explicar la vida social que hi havia, molt activa i marcada per les reivindicacions. Als baixos del número 38 del carrer de Campoamor es va habilitar una església, la de Sant Joan Baptista, que donava servei a Campoamor i Espronceda. El rector n'era Josep M. Canals, conegut per "mossèn Dinamita". El 1963 es va independitzar de la parròquia de Gràcia, a la qual pertanyia al principi. Al costat s'hi va instal·lar el despatx de l'assistenta social, Carme Obradors, una gran figura del barri (la biblioteca i una associació cultural del barri porten el seu nom). Va arribar de Càritas el 1963, i va quedar ben impressionada pel desgavell urbà i les condicions tan precàries de vida dels habitants. Als anys seixanta va impulsar, amb Josep M. Canals, la creació de l'Associació de Veïns de Campoamor (que avui dia encara continua i té un paper molt actiu al barri). També va aconseguir que s'obris un dispensari mèdic i va organitzar moltes activitats per a joves i infants, a més de ser la impulsora principal dels habitatges de La Vanguarda.

L'Associació de Veïns i l'església de Campoamor donaven cobertura als moviments obrers i antifrànquises del barri, que fou bressol de líders de sindicats, del PSUC, del PSC... És un barri marcat per les reivindicacions. Alguns exemples són la vaga del 1975 a Clima Roca, per l'acomiadament injust de disset treballadors; la vaga general del 1976, que va paraitzar la ciutat de Sabadell, i la vaga del metall del 1976, que va tenir seguidors pertot Catalunya.

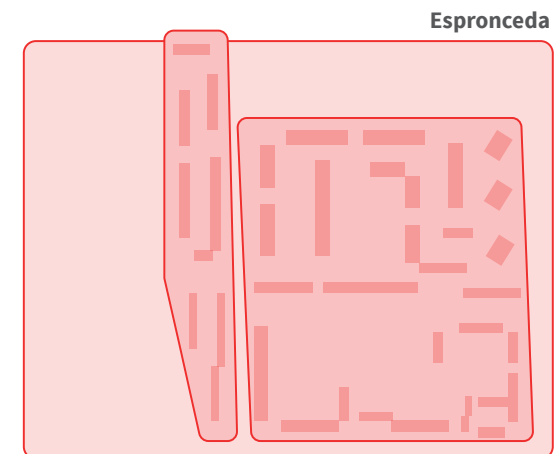
El 1982 es va inaugurar el mercat municipal de Campoamor, per donar resposta a la necessitat del barri, que vivia principalment del petit comerç. Amb l'arribada de la democràcia, el barri va anar canviant, la Generalitat, l'Ajuntament i els veïns van fer-se càrrec de la rehabilitació dels edificis i els carrers. Es van fer millores dels serveis i els veïns van lluitar per aconseguir un nou espai públic, la plaça de Picasso, que el 1986 va ser habilitada i actualment és el punt de trobada de veïns i actes.

Barri d'Espronceda

"El polígon Espronceda va ser una iniciativa de l'Obra Sindical del Hogar per col·locar, sobretot, els damnificats de les riudes del 1962." (2007: 7)

El 1957 es va presentar un projecte força ambiciós i modern per construir un polígon residencial de dos mil habitatges, a banda i banda del passeig d'Espronceda. Havien de ser uns blocs de pisos múltiples molt ben acabats i amb tot tipus d'equipaments. Però tot plegat avançava molt lentament, i a partir de les riudes del 1962 van començar les presses, per tal de donar sostre als damnificats. Així, l'Obra Sindical del Hogar y Arquitectura va construir noranta-dos blocs amb mil quatre-cents seixanta-nou pisos, alguns fets amb peces prefabricades –reaprotades de Campoamor i algunes fetes a peu d'obra i precàriament–, uns altres amb formigó, i es van construir gratacels amb una estructura d'acer molt deficient. El 1963 el general Franco va inaugurar els primers edificis i poc després van començar a arribar afectats per les riudes, famílies que vivien en barraques, gitanos, persones afins al règim... Aquell projecte tan ben elaborat se'n va anar en orri per les presses a construir (i molt probablement per manca de pressupost), fet que va originar "un veritable malson per als veïns, que es van haver d'instal·lar en els pisos amb esquerdes, filtracions d'aigües residuals, humitats, rates, ascensors espatllats..., i amb els carrers sense llum, ni paviment i plens de clots" (2007: 27).

Figura 7: Mapa esquemàtic dels blocs de pisos d'Espronceda

Font: Reproducció parcial de Santos (1995: 8)

Aquesta situació desesperant va portar els veïns a organitzar-se. El 1970 van fundar, amb Josep M. Canals, el mossèn, l'Associació de Veïns, que es va començar a reunir a la parròquia de Campoamor i al Col·legi *Nacional Espronceda* més tard. Una de les figures més destacables de la fundació va ser Rogelio Soto, arribat de Còrdova el 1956. Treballava al sector de la metal·lúrgia i a la construcció, i va ser un lluitador polític, vinculat al PSUC, i sindical, al CCOO, i va ser empresonat i tot. Va presidir l'associació en moments crítics de la transició i va fundar la coordinadora d'habitatges de protecció oficial de Catalunya. Avui dia, hi ha una plaça i un centre cívic amb el seu nom.

Les assemblees de l'associació eren multitudinàries, participatives i democràtiques, i alguns assistents eren activistes d'esquerres del barri. Es van portar a terme diverses accions reivindicatives, com ara la vaga de lloguers començada el 1970 i que va durar fins al 1988, per protestar per l'augment de lloguer –que va passar de 150 a 1.100 pessetes; el 1972 van viatjar a Madrid a reivindicar la situació precària del barri, van recollir dades sobre les deficiències i es van acabar reunint amb el director provincial de l'OSHA, el 1975; també van ocupar la delegació provincial del Ministerio de la Vivienda de Barcelona el 1976. A part això, van tallar més d'una vegada el passeig d'Espronceda i la carretera de Barcelona, es van manifestar el 1977 a l'Ajuntament de Sabadell, posaven pancartes als balcons i fins i tot feien processons nocturnes amb espelmes (com si es tractés de la *Santa Compañia*), per protestar per la manca d'enllumenat públic. Evidentment, tota aquesta reivindicació va tenir molt de ressò i van sortir a alguns diaris importants, com ara al *Tele/exprés*, a *El Correo Catalán* i també al *Diario de Sabadell*.

A la dècada dels anys setanta l'administració va començar amb alguns projectes de rehabilitació: el 1973 es va fer un intent d'arreglar els ascensors, però l'OSHA no pagava i va plegar, de manera que va deixar els aparells desmuntats, una situació que va durar un bon temps. Fins als anys vuitanta es van fer diversos intents per rehabilitar els edificis, però no van veure la llum per problemes econòmics. La reforma definitiva la va fer el 1985 Adigsa, una empresa pública de la Generalitat. Van pactar amb els veïns la rehabilitació integral del barri, la urbanització de carrers, la impermeabilització, la reparació interna, la instal·lació de sistemes de ventilació a vuitanta-nou pisos, l'enderrocament dels tres gratacels i la construcció de més habitatges.

Barri de les Termes

“Les Termes és un barri petit, situat a l'extrem oriental del districte sisè, a tocar dels talussos del Ripoll, en terres que fins a l'any 1959 van pertànyer en bona part a Santa Maria de Barberà. El seu nom, que antigament identificava tota la part del terme de Barberà que estava en contacte amb Sabadell, recorda les fites de pedra que des del segle XVII separaven els dos municipis.” (2007: 30)

Aquest barri és el més jove de tots, nascut al principi dels anys seixanta, quan Viviendas de Sabadell, SA (VISASA) va començar a construir mil cent quaranta-dos pisos per encàrrec del Gremi de Fabricants del Tèxtil de Sabadell, que els volia per als seus treballadors. Va ser un barri eminentment planificat, format per set grups de blocs, que envoltaven la plaça de les Termes, on es concentrava el comerç. També hi havia l'església de la Sagrada Família, on es feien reunions clandestines, i el 1967 es van inaugurar les Escuelas Nacionales.

Als anys seixanta mateix es va crear l'Associació de Veïns del barri, amb la mateixa línia que les homòlogues que hem vist als barris explicats amunt; per tant, tenien l'objectiu de defensar els interessos dels veïns i demanar millores socials i urbanístiques al barri. També hi havia molta vinculació amb activistes de CCOO, el PSUC, el PSC, etc., i col·laboraven amb les mobilitzacions dels anys setanta per la repressió franquista. El 1974 va obrir les portes el Centre Social, en uns locals cedits per VISASA, a la ronda de Santa Maria, on hi havia el despatx de l'assistenta social, que va esdevenir un personatge clau per al barri: Margarida Bedós. Va arribar a les Termes als anys seixanta, amb el paper d'assistenta social de part de VISASA. Amb una preocupació profunda pel futur dels infants del barri, va començar a organitzar activitats lúdiques a casa seva i a la plaça, per evitar que els nens estiguessin sols al carrer mentre els pares treballaven. En una estada que va fer a França va saber de les ludoteques i en va fundar una al barri, el 1980, que va ser la primera ludoteca d'Espanya, i és l'actual, que desenvolupa projectes educatius i de lleure al barri, també amb menors discapacitats i en risc d'exclusió social. Va fer servir l'espai social del barri, i va tenir el suport de l'Associació de Veïns, l'Ajuntament de Sabadell i la Caixa d'Estalvis Sabadell, i al principi els joves mateix feien de monitors.

6. Evolució de la immigració originària d'Espanya

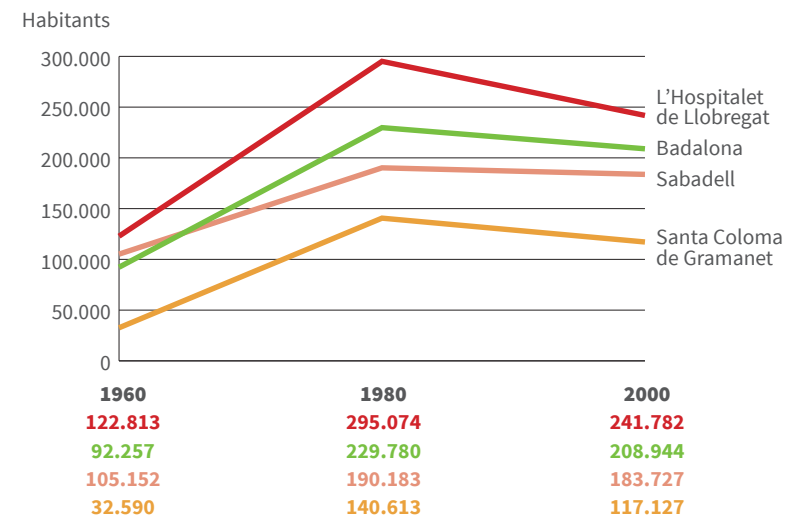
Aquest apartat té el propòsit de mostrar amb dades quina va ser l'evolució de la immigració espanyola a la segona meitat del segle XX. Com hem explicat a l'apartat 5, la història dels barris del districte 6 està molt lligada a la immigració, per tant, considerem que aquesta informació ajudarà a entendre'n la realitat sociolingüística. Si tenim en compte les dades extretes a l'apartat 3 sobre la població que és nascuda en territori espanyol, ens adonem que certament al districte hi ha força presència d'andalusos, murcians, extremenys... En són gairebé una quarta part de la població. Ara, aquestes persones acaben d'arribar a Catalunya o fa molts anys que s'hi estan? Com veurem, la immigració espanyola va començar als anys quaranta del segle passat i hi va haver un *boom* migratori entre la dècada dels cinquanta i seixanta. Però avui dia, la immigració que arriba és extracomunitària (cf. apartat 7). És per això que hem de deduir que la població nascuda en territori espanyol es troba avui dia eminentment envellida. Això explicaria la presència lleugerament superior de gent gran al districte 6 respecte del conjunt de Sabadell que hem vist a l'apartat 4. Una dada que ens hi pot ajudar és el la figura 8 (vegeu l'apartat 8).

Segons Strubell (1988: 46) durant els darrers seixanta anys hi ha hagut un impacte demogràfic causat per la immigració, concentrat especialment al Principat de Catalunya i sobretot al cinturó de Barcelona i al Camp de Tarragona. Les causes d'aquesta immigració es poden trobar en el caràcter industrial de Catalunya a partir del segle passat. En primer lloc, quan va començar la industrialització es van crear uns corrents migratoris interns que van fer que "la proporció de la població catalana resident a les poblacions de més de cinquanta mil habitants passés del 27,11% (1900) al 48,90% (1980)" (Strubell, 1988: 58). Ara, aquesta població no procedia pas del camp català i prou, sinó que va ser la immigració espanyola gairebé l'única a "fornir la mà d'obra que calia per a l'expansió industrial" (1988: 58). Segons Rovira (2004: 11) cal distingir dues etapes diferenciades: en un primer moment (el primer terç del segle XX) procedien bàsicament de Múrcia, l'Aragó i el País Valencià, i posteriorment (la segona meitat del segle XX) van començar arribar

d'Andalusia, "fins al punt que ha arribat a superar el 50% de la població en un nombre important de municipis industrials de Catalunya". Passem a examinar amb dades com va ser aquesta evolució.

En primer lloc, segons Calvet (2000: 138) als anys quaranta va començar a haver-hi un creixement demogràfic important i entre el 1950 i el 1960 hi va haver una allau immigratòria, que entre el 1970 i el 1980 es va estabilitzar. Tal com hem vist amunt, aquesta immigració anava a parar especialment al cinturó barceloní. Al següent gràfic podem veure l'evolució de les ciutats industrials més grans (tret de Barcelona, que va funcionar diferent).

Gràfic 27: Comparació de la població de Sabadell amb L'Hospitalet de Llobregat, Badalona i Santa Coloma de Gramenet, 1960-2000

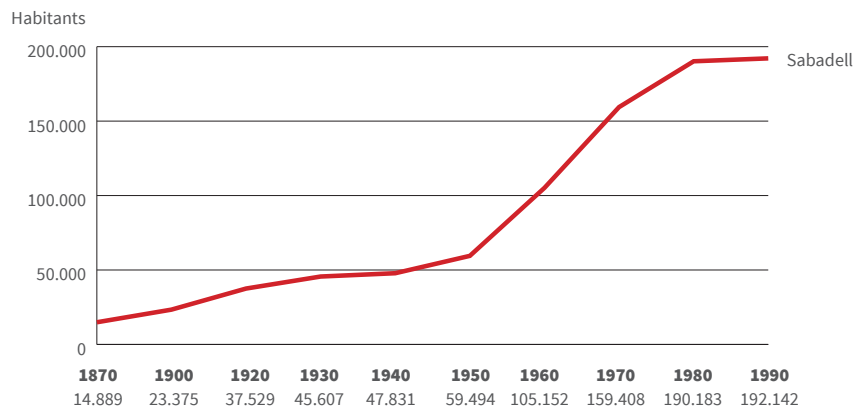

Font: Elaboració pròpia a partir de Calvet (2000: 137-138) i Idescat

A Sabadell, també en català!

D'aquesta manera, tal com diu Calvet (2000: 139), Sabadell va passar de ser la segona ciutat de Catalunya en habitants abans de la guerra a ser-ne la quarta, per darrere de Barcelona, l'Hospitalet i Badalona. Com es pot veure a partir del 1980 la immigració va anar a la baixa en aquestes ciutats i en general a Catalunya. És així com, segons Strubell (1988: 60), el 1981, tres de cada quatre immigrants vivia al Barcelonès (amb un 46,53% de població immigrada), el Baix Llobregat (46,50%), el Vallès Occidental (40,30%), i en percentatges menors però significatius, el Vallès Oriental i el Tarragonès. El cas de Sabadell, doncs, no n'era pas l'excepció. El mateix any, segons Domínguez i Massot (2004: 75), un 52% de la població era nascuda fora de la ciutat. Passem a examinar, doncs, el cas de Sabadell:

Gràfic 28: Habitants de Sabadell entre el 1870 i el 1990

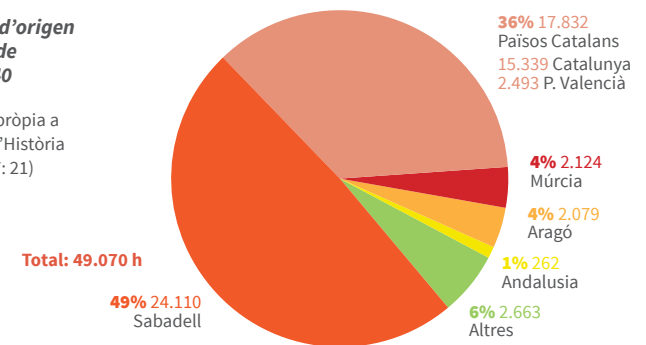

Font: Elaboració pròpia a partir de Calvet (2000: 95 i 137)

Com va ser que hi va haver aquest creixement tan sobtat just a la meitat de segle? Primer ens fixarem en aquesta primera etapa. Segons Calvet (2000: 100), la primera immigració va ser de l'interior de Catalunya, de l'Aragó i de Llevant. D'aquesta manera, el 1940 el panorama a Sabadell era el següent:

Gràfic 29: Lloc d'origen de la població de Sabadell el 1940

Font: Elaboració pròpia a partir de Museu d'Història de Sabadell (2007: 21)

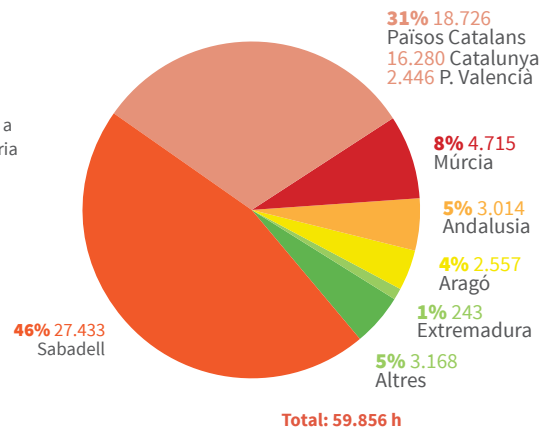
Veiem que només un 9% de la població de Sabadell venia de terres castellanoparlants. Hom es pot imaginar, doncs, com era la situació sociolingüística de la ciutat, d'acord amb les paraules de Calvet:

“Recordem que la integració dels immigrants a la societat sabadellenca de començament de segle passava tant pel fet de parlar la llengua catalana –llengua que era la d'origen de la majoria dels immigrants–, com pel fet d'assumir els valors del treball i participació en la vida associativa, a través d'entitats i d'associacions tan nombroses en aquells anys. Els immigrants, implantats en una ciutat moderna i en un ambient industrial, acabaven adoptant majoritàriament els hàbits de treball i el tarannà de la ciutat, en un procés d'integració natural, sense conflictes.” (2000: 103)

De fet, segons Sala-Sanahuja (2000: 358), el català era l'única llengua que es parlava a les cases i al carrer, i les associacions culturals que es creaven també hi van ajudar. Però dos fets van fer canviar aquesta situació: la dictadura de Franco, que va prohibir l'ús públic del català i fins i tot els catalanoparlants eren perseguits pel fet de parlar-lo⁹, i la forta immigració d'altres contrades d'Espanya. A partir dels anys cinquanta, tal com es veu al següent gràfic, en un primer moment els immigrants de Sabadell procedien principalment de Múrcia¹⁰:

Gràfic 30: Lloc de naixement de la població a Sabadell el 1950

Font: Elaboració pròpia a partir de Museu d'Història de Sabadell (2007: 21)

⁹ Una curiositat que podem aportar és la història que reporta Sala-Sanahuja (2000: 373-375): l'alcalde de Sabadell mateix va imposar multes fins i tot per a les notes escrites en català.

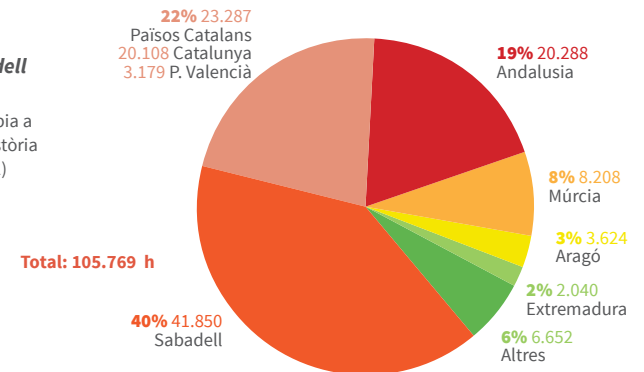
¹⁰ Cal donar compte del fet que, segons Marín (2004: 27-30), hi ha un ball de dades sobre la immigració a Sabadell entre els anys quaranta i seixanta, cosa que causa que les fonts no siguin del tot fiables.

Deu anys més tard el 22% de la població era immigrada, amb un predomini de murcians importants. Això és degut, tal com explica Marín (2004: 32-33), pel fet que les immigracions es donen, especialment en aquella època, en cadena. Així, en barris concrets es podien arribar a concentrar poblacions significatives de pobles concrets, com és ara el cas de Ceutí (Múrcia), d'aquest primer moment, i d'Antequera (cf. apartat 3), que curiosament el 1981 gairebé l'1% de la població de Sabadell hi era nascuda. És així com, segons aquest autor, en alguns barris es parlava de "petites múrcies" o de la frase "aquí todos éramos andaluces", de manera que el fet de 'ser obrer' i ser 'de barri' "seran els elements identificatius determinants quan arribi el moment en què la comunitat immigrant es posi en marxa en defensa de les seves condicions de vida i de treball" (2004: 33).

En un segon moment, a partir de la segona meitat del segle XX, van començar a arribar andalusos¹¹, seguint el fenomen de la cadena migratòria, de manera que el 1960, la població de Sabadell era així:

Gràfic 32: Lloc de naixement de la població de Sabadell el 1960

Font: Elaboració pròpia a partir de Museu d'Història de Sabadell (2007: 21)

¹¹ En aquesta època, Marín (2004) explica que arribaven molts immigrants que d'entrada es trobaven en situació il·legal i que fins i tot els enviaven a un pavelló de Montjuïc construït per a l'Exposició Universal del 1929, que era un veritable camp de concentració. Entre el 1952 i el 1956 15.000 persones van ser deportades al lloc d'origen. És per aquest motiu que Marín creu que la hipòtesi que el franquisme volia "desnacionalitzar" Catalunya és molt discutible. De fet, el franquisme va mirar de frenar el flux migratori, però el desenvolupament industrial de Catalunya demanava mà d'obra. Ara, això no vol dir, segons Marín, que no hi hagués un rerefons ideològic, especialment al tardofranquisme (vegeu *op. cit.*).

A Sabadell, també en català!

El 38% de la població de Sabadell era nascuda en terres no catalanoparlants i, a més, la majoria hi acabaven d'arribar. Amb aquestes dades esperem veure que la situació sociolingüística va canviar radicalment, especialment a la perifèria de la ciutat, que era on es concentraven els immigrants (com veurem més tard). Segons Calvet (2000: 142-143) vivien en unes condicions infrahumanes, en coves, barraques, en patis de les cases que existien que els propietaris rellogaven, en un format que els autors han documentat amb el nom d'*estades* (cf. Deu, 2000: 58)... Era, segons Calvet, com un campament medieval, tant als barris del sud com en uns altres barris perifèrics (Sant Oleguer, la Serra, Ca n'Oriach...). A més, cal tenir en compte la dura repressió franquista. En un primer moment l'actitud oficial amb el fet migratori va ser la de negar-ne l'existència (Calvet, 2000: 144), és a dir, era com si no existissin. A més, ja és prou conegut de tothom que fins que no va morir el dictador a la meitat de la dècada del 1970, el català va ser perseguit. Per tant, la integració inicial (si va ser als anys seixanta, durant quinze anys) va ser exclusivament en castellà. Això no treu que no hi hagués activitat clandestina, però l'activitat pública era eminentment en castellà. Segons Ligüerre i Martín (2004: 88), el 1965 més de la meitat dels habitants de Sabadell era immigrant, i la població fins llavors es trobava escindida entre els qui "acabaven d'arribar" i els que ja pertanyien de feia temps a la ciutat. Fins i tot documenten (2004: 93) molts testimonis que expliquen que col·loquialment la gent de la perifèria deia que "baixaven a Sabadell", i que els suburbis es consideraven llocs perillosos i precivilitzats perquè s'estaven construint (com ara el barri de Campoamor).

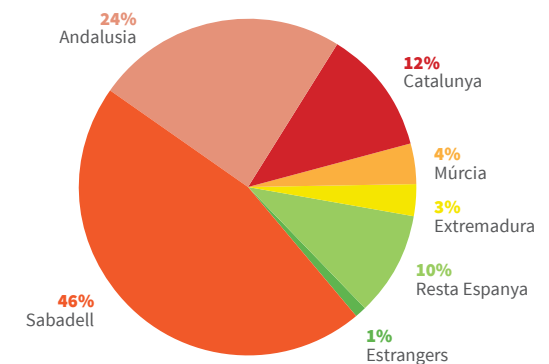
A partir de les riuades del 1962 la situació va començar a canviar, hi havia més solidaritat entre els barris i es van construir més habitatges, d'acord amb Calvet (2004: 145). També explica que a partir d'aquesta situació els immigrants es volien integrar a la ciutat i es van començar a fer cursos d'alfabetització en català, atès que el factor llengua era símbol de promoció social, i la condició d'immigrant es va començar a esvaïr:

"La possibilitat d'aprendre-la, doncs, depenia exclusivament de les relacions i dels ambients laborals i personals que freqüentessin els immigrants, cosa no gens fàcil si pensem que la immigració es concentrava en barris específics. (...) El mateix concepte d'immigrant es va difuminar, ja que, com hem dit, en el cas de Catalunya és un concepte bàsicament lingüístic i, per tant, caduca ben aviat en parlar la llengua. Per tot això, la segona generació d'aquests immigrants que ha nascut o crescut en democràcia, ha tingut altres referents. La identificació amb la ciutat, el coneixement de la llengua catalana (no sempre l'ús) i l'increment del nivell cultural s'ha donat a bastament." (Calvet, 2000: 146)

Aquesta integració també la va propiciar, segons aquest autor, la fusió de parelles entre fills d'immigrants i població sabadellenca de tota la vida. Els criteris que definien els immigrants, basats en la residència geogràfica (el centre o els barris) i els usos lingüístics, van deixar de ser referents indiscutibles. Els fills de la immigració, doncs, van promoure la renovació de la ciutat i aquella situació precària per al català, amb la democràcia, va començar a esvaïr-se i la situació va anar canviant de mica en mica. Ara, com hem vist, que la població tingués alguna noció de català no volia dir que es fes servir, per tal com avui dia, la percepció és que a segons quins barris de Sabadell, en efecte, no se sent gaire pel carrer. Així, la població de Sabadell el 1980 era així:

Gràfic 33: Lloc de naixement de la població de Sabadell el 1980

Font: Elaboració pròpia a partir de Calvet (2000: 141)

És en aquests anys quan es va arribar al màxim de persones vingudes d'Espanya. El 40,8% de persones¹² eren castellanoparlants, tenint en compte el que hem exposat amunt. Aquestes dades permeten fer entendre com és la situació avui dia. Haurem d'inferir que aquesta població, força jove, amb els anys va tenir fills ja a Catalunya i que es van integrar en català, a partir de l'arribada de la democràcia. És així com s'arriba actualment, al cap d'una trentena d'anys, al 20% de persones nascudes a la resta d'Espanya. Primerament, Marín (2004: 26) explica que al final de la dècada dels setanta hi va haver un fenomen emigratori cap als punts d'origen. Però l'explicació principal és que en aquests gairebé quaranta anys la gent s'ha anat morint, amb la qual cosa, el percentatge ha anat baixant.

Malgrat tot, Strubell (1988: 48-51) explica que el comportament lingüístic de la població d'origen immigrant de primera, segona i fins i tot de tercera generació és diferent del comportament de la població autòctona. La tendència és que tardin força anys a aprendre el català, suposant que ho facin: "Òbviament, la llengua, com a eina instrumental de comunicació, ha d'arribar a tota la població. Però la catalanitat és un tema a part i la llengua n'ha de formar part" (1988: 51), i també explica que hi ha dos tipus ben diferenciats d'immigrants d'aquella època, depenent de la classe social (1988: 52-53). Ara, Strubell detecta tres factors que són clau (1988: 60-66):

1. El "grau de catalanitat de l'ambient social": segons ell és el més important. És el que considera el "bany lingüístic" o "osmosi". També explica que depèn del grau d'integració i de si l'immigrant se sent marginat o no. En el cas dels suburbis de Sabadell, ja hem vist que al principi no hi havia precisament aquesta osmosi. Strubell, en efecte, explica que hi havia molt més poca probabilitat que un immigrant aprengué el català a Cornellà o a Santa Coloma de Gramenet que no a Vic o Igualada, on no hi havia tanta immigració.

2. L'edat: Un jove tendirà més a adaptar-se que no un de quaranta anys. De fet, diu que als anys vuitanta del col·lectiu immigrant un 39% dels joves entenia el català, mentre que un 14% de persones d'entre 40 i 49 anys l'entenia.

3. El factor psicològic: hi intervenen qüestions d'actitud i ideològiques. També la consciència de la utilitat de la llengua hi és crucial.

Tenint tot això present, ara ja podem passar a examinar la situació del districte 6 en concret, tot contrastant-la amb la que hem vist de Sabadell. Per fer-ho, ens fixarem en l'obra de Carme Obradors, que ja hem vist que va ser l'assistenta social del barri de Campoamor als inicis de la seva història. Obradors (1966) va elaborar un estudi anomenat *La integració del suburbio a la ciudad*, que és un veritable estudi de camp que ens aporta una informació valuosíssima. Explica (1966: 34-46) que Campoamor va ser dels últims barris apareguts a Sabadell i que va prendre el nom del carrer homònim, a part d'explicar el procés de construcció d'habitatges que hem vist a l'apartat 5. La situació respecte de l'origen de la població el 1960 era així:

Gràfic 33: Lloc de naixement de la població de Campoamor el 1960

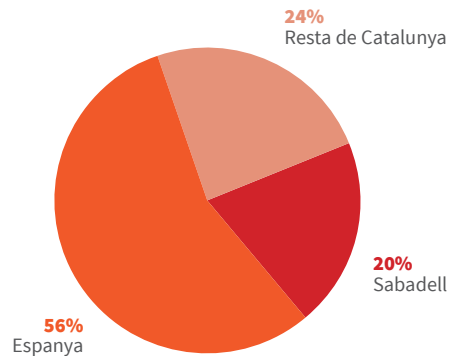
	CAMPOAMOR	SANT PAU I GOYA	FÀTIMA	TOTAL
Habitants	1.708	2.086	867	4.661
Núm. famílies	312	500	192	1.004
Nascuts a Sabadell	302	485	192	926
Immigrants catalans	767	312	46	1.125
Immigrants no cat.	639	1.289	682	2.610

Font: Elaboració pròpia a partir d'Obradors (1966: 50)

¹² Segons Strubell (1988: 58) el 1975 a Catalunya hi havia un 17,4% d'andalusos, un 3,3% de Castella i Lleó, un 3,3% d'Extremadura, un 2,5% de Múrcia, etc. En total 36,31% d'immigrants espanyols. Sabadell, doncs, era per sobre de la mitjana, especialment aquell any que, segons Marín (2004: 32), va ser de 24,97% d'andalusos, una xifra rècord.

Gràfic 34: Lloc de naixement de la població de Campoamor el 1960

Font: Elaboració pròpia a partir d'Obradors (1966: 51)

Amb aquestes dades veiem que més de la meitat de la població del barri de Campoamor era potencialment castellanoparlant i un 80% de la població no havia nascut a Sabadell. Obradors mateix explica:

“En el momento actual el porcentaje de inmigrantes sería sensiblemente más elevado, ya que las cifras correspondientes a los sectores Espronceda y Aribau son los que arrojarían más contingente de no catalanes. Hay que tener en cuenta que la mayoría de dichos habitantes son familias damnificadas de las riadas de 1962, los cuales llevaban poco tiempo de residencia en Sabadell y ocupaban unas viviendas de ínfimas condiciones de habitabilidad, que al primer empuje de las aguas quedaron destruidas. La mayoría de los inmigrantes del barrio proceden de Andalucía, siguiendo en número los de Murcia y Extremadura.” (Obradors, 1966: 52)

Cal destacar les dades que aporta (1966: 52) sobre l'edat de la població: el 43,24% d'habitants tenia de 0 a 19 anys i el 50,72% tenia entre 20 i 59 anys, de manera que un 6,04% i prou de la població tenia més de 60 anys. La població era força més jove, tenint en compte el perfil prototípic d'immigrant que hem anat veient. Recordem, però, que els anys seixanta són justament el moment de creixement. Al cap de quatre anys, el 1964, segons un informe que Obradors va enviar a l'alcalde la població de Campoamor (i Espronceda, que no arribava als mil) ja era de 10.000 habitants i de 23.000 a la Creu de Barberà (1966: 100).

En quatre anys, doncs, es va doblar la població del barri, i suposem que dels qui hi van arribar la gran majoria era immigrada. Per tant, el percentatge de persones nascudes en territoris castellanoparlants devia ser molt més alt encara.

Respecte d'Espronceda, Santos (1995) explica que va ser un barri pensat per als immigrants en ple *boom* migratori. Explica (1995: 69-70) que el 1991 hi havia una seixantena de persones de Loja (Granada), a part d'Antequera (Màlaga) i de molts pobles d'Extremadura (Bienvenida, Olivenza, Calera...), les quals mantenien les tradicions del seu lloc d'origen, com ara la de treure a passejar els ocells (1995: 85). És destacable el 10% de persones d'ètnia gitana que Santos (1995: 82-83) documenta, de les quals explica que es concentraven principalment a la plaça de Rogelio Soto i al carrer Feijoo, i que s'hi van integrar perfectament: “A Espronceda no hi ha ni *paños* ni gitanos. Tots són iguals: formen part del mateix barri”. A més, explica que de matrimonis catalans al cent per cent amb prou feines n'hi havia, sinó que eren freqüents els binomis catalana-andalús, català-gallega, etc. Aquest testimoni d'un fill d'immigrants és representatiu de la situació de l'època:

“Jo vaig néixer a Sant Cugat però de molt petit vam anar a viure a Sabadell. Els pares eren de Ceutí, a Múrcia. Amb ells, ja parlava en català. La meva dona és sevillana i a casa parlem en castellà. Si li parlo en català a la filla li fa gràcia, així és que també parlem castellà. Només enraono en català quan ens reunim amb la colla, però si hi ha més castellans per respecte canviem d'idioma.” (Santos, 1995: 84)

La integració dels immigrants, doncs, va ser molt progressiva i l'adopció del català no era freqüent, depenia de molts factors, que hem anat veient. A més, el fenomen del manteniment de les tradicions, tal com explica Domènech (2004), cal tenir-lo present per entendre la vida social dels barris: “De fet, els nous suburbis no eren un agregat sense més d'éssers humans atomitzats, eren un gresol de xarxes relacionals lligades per una forta solidaritat sense la qual no s'hagués pogut produir la migració, enmig de les quals s'expressaven diverses identitats lligades a l'origen de cada un dels seus membres” (2004: 104).

7. Evolució de la immigració extracomunitària

En aquest apartat ens fixarem en la immigració que arriba de la resta del món, que va començar a arribar, com veurem fa una vintena d'anys. Val a dir que, tal com expliquen Domínguez i Massot (2004: 75), l'etiqueta d'*immigrant* ha canviat amb el temps, atès que fa mig segle eren els qui arribaven d'Espanya els immigrants, i ara en canvi quan diem que algú és immigrant tenim al cap algú d'un país estranger. Fins i tot, aquests autors diuen que aquest canvi és degut a la globalització o a la societat de la informació en què vivim ara, i abans es relacionava amb la industrialització. De fet, apunten que els immigrants que arriben avui dia provenen sobretot de països en vies de desenvolupament, que venen aquí a buscar noves oportunitats i a millorar les seves condicions de vida, per bé que normalment tenen una visió idealitzada del "Primer Món".

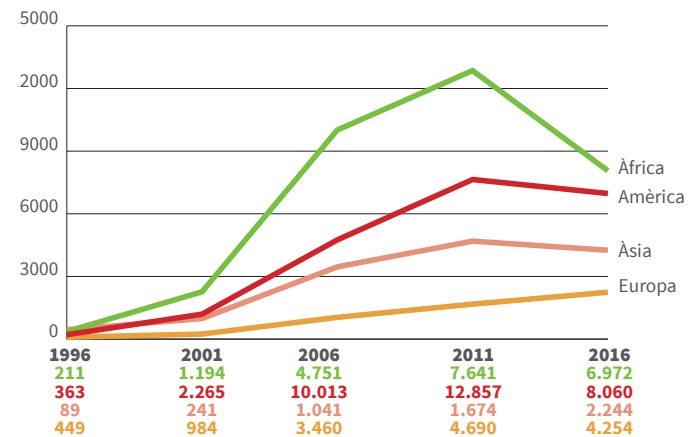
Rovira (2004: 13-14) afirma que el color de la pell sol ser un tret diferenciador que no havia existit abans, a part del fet lingüístic, cultural i religiós. Tot i així, observa que quan els immigrants que arribaven venien d'Espanya també se'ls veia diferents i fins i tot "incivilitzats", atès que, com hem vist amunt, havien de viure en barraques, coves, etc. Avui dia, qui tenen aquesta fama, diu, són els extracomunitaris, per diversos motius. En primer lloc perquè solen coincidir en un mateix barri (per l'efecte en cadena que hem vist amunt) i els seus trets fenotípics i la indumentària fan que la gent en tingui una imatge esbiaixada, que provoca l'anomenat "xoc cultural". Domínguez i Massot (2004: 80) expliquen que la percepció de "degradació" del barri que implica aquesta imatge és un miratge (que pot portar a la xenofòbia i tot), pel fet que precisament si els immigrants van a raure en aquella mena de barris és perquè ja es troben degradats, els preus dels pisos i els lloguers són baixos, etc.

Bayona i Domingo (2016: 32-35) observen que Sabadell és la setena ciutat amb més nombre d'habitants immigrants, per darrere de Barcelona, l'Hospitalet, Badalona, Lleida, Terrassa i Santa Coloma. Ara, pel que fa al percentatge d'immigrants respecte del total de la població, Sabadell no es troba ni dins de les primeres poblacions de Catalunya. El percentatge més alt registrat és a Guissona, on el 49,1% de la població és immigrada, seguida de Castelló d'Empúries amb un 48% i en tercer lloc i ja a una distància considerable hi ha Salt, amb un 40,5%. La llista continua princi-

palment amb pobles de la Costa Brava, de les Terres de Ponent i de l'Ebre.

Domínguez i Massot (2004: 74-78) expliquen que a Sabadell els barris perifèrics són els que acullen més immigració, atès que els habitatges són més assequibles, com hem vist abans. També observen que del 2002 al 2004 es va passar a Sabadell de 1.000 equatorians a 2.500, i que el Marroc va duplicar en nombre d'immigrants, de manera que el 2004 hi havia un 26% de la immigració que era de l'Equador i un 20% del Marroc. La immigració extracomunitària és molt recent i va tenir un impacte molt fort entre el 2004 i el 2008 especialment, tal com mostren Bayona i Domingo (2016: 13) i que a partir del 2008 hi va començar a haver un lleuger saldo migratori negatiu, atès que va minvar el nombre d'immigrants que arribaven i molta gent de Catalunya va emigrar (2016: 12). En el cas de Sabadell, la situació es veu al següent gràfic:

Gràfic 35: Evolució de la immigració extracomunitària de Sabadell dels últims vint anys

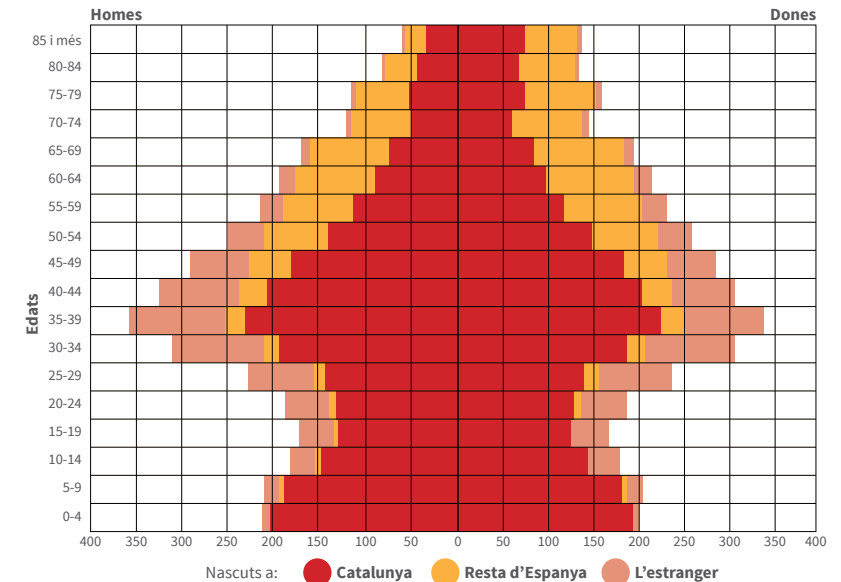
Font: Elaboració pròpia a partir de Dades Obertes de Sabadell, 2016

Com veiem, l'arribada d'immigrants de l'Amèrica Llatina va ser molt forta entre el 2001 i el 2006, va continuar amb menys intensitat fins al 2011, i al cap de cinc anys, la població per més de 4.000 persones. En canvi, la població immigrada de l'Àfrica i d'Europa va anar augmentant progressivament durant aquests deu anys i aquests últims cinc ha tingut una lleugera baixada. En canvi, els nouvinguts d'Àsia van tardar una mica més a anar arribant però actualment sembla que la tendència és que va pujant. Segons Domínguez i Massot (2004: 79), els gràfics demostren que la població immigrant que arriba avui dia és majoritàriament de vint a quaranta anys, en plena edat de treballar, i els qui estableixen un nucli familiar i tenen fills, aquests ja es compten com a ciutadans catalans.

8. Anàlisi sociolingüística a partir de les dades a manera de conclusió

En aquest apartat emmarcarem les dades que hem anat veient als apartats precedents en la situació sociolingüística general a Catalunya, a través de l'*Enquesta d'Usos Lingüístics* de la Població del 2013, l'última que ha sortit, a més d'algun altre estudi per complementar la informació. D'entrada, la idea que hem explicat als dos últims apartats que els dos tipus d'immigració han estat en moments diferents es pot comprovar en aquesta figura, en què es veu clarament que la població de la resta d'Espanya es troba envellida i que té majoritàriament de 45 anys en amunt. En canvi, la població nouvinguda és més aviat jove, entre 15 i 55 anys, i no hi ha gairebé gent gran.

Figura 8: Població de Catalunya segons el lloc de naixement i el sexe, 2013

Font: Reproducció a partir d'EULP (2013: 27)

A Sabadell, també en català!

A partir de l'EULP (2013) extraïem les següents dades d'interès, recollides a la següent taula:

Taula 3: Dades sobre l'ús del català i el castellà segons el lloc d'origen (1)

	Nascuts a Catalunya	Nascuts a Espanya	Nascuts a l'estranger
Entenen el català	99,6%	89,9%	82,8%
Parlen el català	98,1%	56,8%	52,8%
Escriuen el català	83,8%	23%	31,7%
Tenen interès a aprendre el català	36,8%	29,6%	65,7%
El català és la llengua d'ús habitual (2013)	56,5%	8,7%	5,6%
El català és la llengua d'ús habitual (2003)	65,8%	11,8%	14,4%
El castellà és la llengua d'ús habitual (2013)	34%	85,1%	62,1%
El català és la llengua d'identificació (2013)	57,6%	7,9%	3,7%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EULP (2013)

Com veiem a la taula 3, en general els nascuts a l'estranger tenen un coneixement més baix de català. Tanmateix cal destacar que els nascuts a Espanya no tenen tant d'interès a aprendre'l com els nouvinguts. També és sorprenent constatar que els nouvinguts tenen més nivell de català escrit que els nascuts a Espanya. És, doncs, una dada que fa entreveure que la tendència dels nouvinguts extracomunitaris actuals (un fenomen força jove encara) és més favorable al català. Segons l'EULP (2013: 33), a l'àmbit metropolità (Barcelonès, Vallès, etc.) la llengua habitual és del 27,8 % el català i el 60% el castellà. És el percentatge més baix a favor del català de tot el Principat de Catalunya, que contrasta amb el més alt, les Terres de l'Ebre: el català és la llengua habitual d'un 73,8% i el castellà, d'un 14,8%.

A la taula següent fem un resum de les dades més destacables per àmbits d'ús del català segons el lloc de naixement:

Taula 4: Dades sobre l'ús del català i el castellà segons el lloc d'origen (2)

Àmbit	Llengua ¹³	Nascuts a Catalunya	Nascuts a Espanya	Nascuts a l'estranger
Amb el personal mèdic	Català	60,2%	12,6%	10,5%
	Castellà	24,4%	77,4%	78,1%
Amb els veïns	Català	48,1%	9,4%	8%
	Castellà	30,5%	79%	76,3%
A la llar	Català	50,5%	6,7%	4,6%
	Castellà	38,4%	87,5%	62%
Al petit comerç	Català	58,2%	12,5%	10,5%
	Castellà	23,3%	74,1%	76,1%
A les grans superfícies comercials	Català	50,6%	10,2%	8,1%
	Castellà	29,2%	75,4%	78,5%
Amb la mare	Català	50,9%	2,7%	1,6%
	Castellà	45,3%	93,3%	47,3%
Amb el pare	Català	50,6%	2,6%	1,8%
	Castellà	45,5%	92,5%	48%
Amb els avis materns	Català	46,7%	3	1,9
	Castellà	49,4%	91,6%	44,3%
Amb els avis paterns	Català	45,6%	2,6%	2,1%
	Castellà	50,4%	90,9%	44,3%
Amb el fill gran	Català	64,3%	8,8%	4,7%
	Castellà	25,5%	84,5%	42,5%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EULP (2013)

A Sabadell, també en català!

Aquesta taula demostra que l'ús del català per àmbits de la població no nascuda a Catalunya és més aviat baix. Els més alts són del 12,6% amb el personal sanitari i del 12,5% amb el petit comerç. També cal destacar l'ús del català dels no nascuts a Catalunya amb els pares i avis (que no sobrepassen el 3%). Si es compara amb l'ús del català amb el fill gran, es pot dir que hi ha una lleugera diferència a l'alça, però no gaire important (de l'8,8% màxim). Fins i tot per als nascuts a Catalunya, el català amb els pares i avis és del 50,9% (amb la mare), i amb el fill gran, del 64,3%. Això contrasta amb els nascuts a Espanya: els percentatges de castellà amb els pares i avis no baixen del 90%, i amb el fill gran el castellà és del 84,5%.

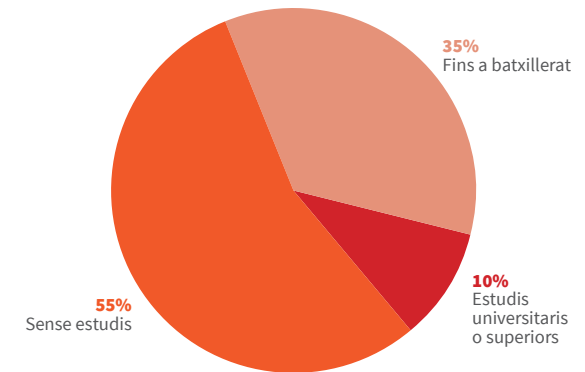
Una altra dada d'interès ens l'aporta Querol (2010: 249), que contrasta les dades sobre els coneixements de català segons el continent d'origen de la immigració extracomunitària. A primer cop d'ull es veu que el continent amb el nivell més alt és el d'Amèrica del Sud (un 82% l'entén, un 33,7% el sap parlar, un 38% el sap llegir i un 20,5% el sap escriure). En canvi, el continent amb el nivell més baix és el d'Àsia (el 37,3% l'entén, el 12,7% el parla, el 10,3% el llegeix i no hi consta el percentatge d'escriure). Aquestes dades reforcen la intuïció que exposàvem sobre el col·lectiu asiàtic a l'apartat 3. A part això, Querol (2010: 251) arriba a les següents conclusions: els qui volen residir més d'un any a Catalunya tenen més nivell de català que els qui no en tenen la intenció; sorprenentment, els qui volen reagrupar la família tenen un coneixement de català més baix que els qui no en tenen la intenció.

¹³A l'EULP (2013) també es recullen més opcions: totes dues en una proporció igual, en unes altres llengües, combinacions d'altres llengües... En aquesta taula agrupem per al català l'opció majoritàriament en català, el català tot sol i en combinació amb altres llengües, i per al castellà el mateix, atès que aquesta simplificació ja és suficient per a tenir una idea general de la situació. Per a més informació consulteu l'original.

Respecte de l'ús del català en relació amb el motiu de vinguda, Querol (2010: 250) conclou que els qui han vingut per estudiar tenen més grau de coneixement de català; els motius familiars van per sota i els laborals encara més. És així com les dades sobre el nivell d'instrucció també poden donar pistes per saber quina població es troba en condicions més òptimes per a aprendre el català. Vegeu el següent gràfic per a la situació del districte 6:

Gràfic 36: Nivell d'estudis de la població del districte 6 de Sabadell

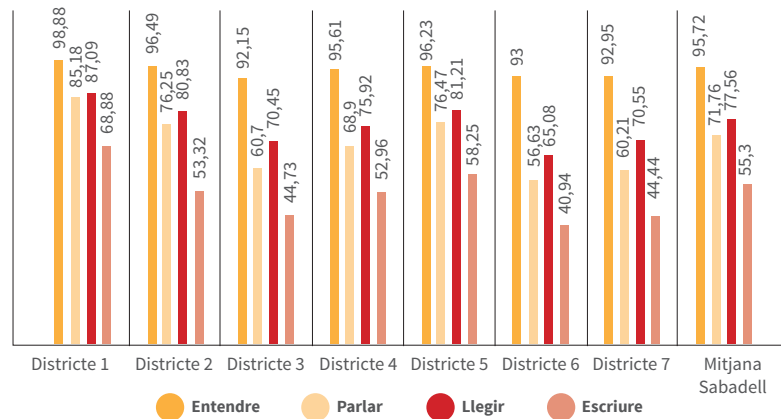
Font: Elaboració pròpia a partir de Dades Obertes de Sabadell, 2016

Es pot veure, doncs, que més de la meitat de la població del districte no té estudis, per la qual cosa hem de suposar que aquest sector té molt poques possibilitats de tenir coneixements de català.

A continuació, passem a examinar les dades de coneixements de català en els quatre plans (entendre, parlar, llegir i escriure) de la ciutat de Sabadell, per districtes i per barris. Les dades de què disposem les extraïem del cens lingüístic de l'IDESCAT del 2011, un estudi que es porta a terme cada deu anys. Vegem quins són els coneixements de català per districtes:

Coneixements de català per districtes

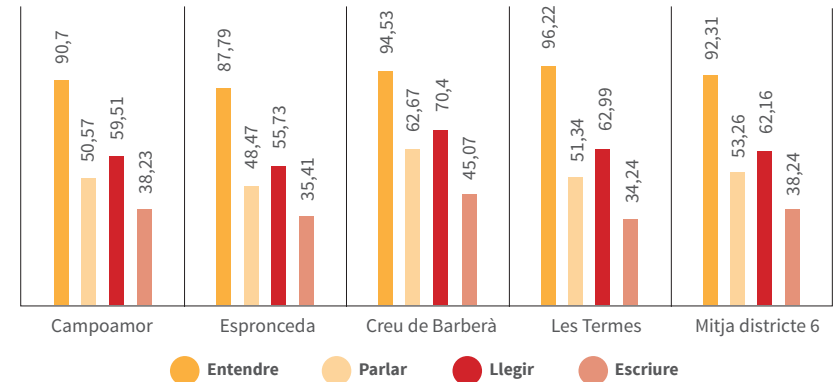
Gràfic 37: Coneixements de català per districtes de Sabadell

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens Lingüístic de l'IDESCAT 2011

Veiem que els districtes 1, 2 i 5 estan per sobre de la mitjana de Sabadell, el 4 es troba en la posició més acostada a la mitjana i el 3, el 7 i el 6 són els que se situen per sota. Efectivament, el districte 6 és el que té les competències més baixes en coneixements de català: especialment es destaca el fet que una mica més de la meitat de la població pot parlar-lo i menys de la meitat no el sap escriure. Passem ara a examinar la realitat de cadascun dels quatre barris².

²Ens basem en la distinció entre seccions censals del districte, també a partir del cens lingüístic de l'IDESCAT del 2011. Actualment hi ha hagut una lleugera modificació dels límits de les seccions censals. És per això que hi ha un petit marge d'error, tot i que les dades són força adequades a la realitat sociolingüística percebuda.

Coneixements de català per Barris

Gràfic 38: Coneixements de català per barris del districte 6 de Sabadell

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens Lingüístic de l'IDESCAT 2011

Tal com es pot deduir a partir de la informació de què disposem fins ara, és evident que el barri de la Creu de Barberà es troba força per sobre de la mitjana del districte, però lluny de la mitjana de Sabadell, encara. En canvi, els barris de Campoamor, Les Termes i Espronceda presenten una situació molt diferent, especialment l'últim, que es troba força per sota de la mitjana: un terç de la població és capaç d'escriure en català i menys de la meitat és capaç de parlar-lo, cosa que no vol dir, naturalment, que es parli habitualment. Cal tenir present que aquestes dades són de coneixements declarats, és a dir, que hem de preveure dos aspectes: que hi pot haver una exageració a causa de la voluntat d'amagar una limitació, i que no necessàriament vol dir que els informants facin servir habitualment el català. És així, doncs, com arribem a la conclusió que en aquests darrers tres barris i en gran part a la Creu de Barberà es pot constatar una baixa presència ambiental de català.

A Sabadell, també en català!

Per acabar aquest apartat, veurem unes altres dades d'interès de la realitat del districte 6 que ens ofereix l'*Informe de Tendència Social a Sabadell (2015)*. El nombre de persones desocupades (2015: 12) als barris del sud és de 3.060, un 16,55% de la població activa potencial, el més alt dels set districtes de Sabadell (el segon és la Serra, amb un 13,46%). D'aquests, el 25,95% són persones nouvingudes. Una altra dada d'interès és el nombre de persones ateses per Serveis Socials als CAP de la ciutat (2015: 13-15). Al sector Sud, hi va haver 1.633 persones ateses, la segona xifra més alta després de Can Rull. Al de la Creu de Barberà va ser de 1.299, en sisena posició. Concloem, doncs, que el districte 6 és on hi ha una de les xifres més altes de persones ateses, junt amb Can Puiggener i La Serra, amb una lleugera diferència entre el sector Sud i la Creu de Barberà. De fet, tal com revela l'informe (2015: 37), els dos sectors del districte 6 tenen el segon grau de vulnerabilitat (de cinc), per darrere de Can Puiggener (que es troba al primer grup) i junt amb els Merinals i la Serra.

Així, arribem a la conclusió, després d'examinar les dades extretes, que la realitat del districte 6 és marcada per la immigració des d'un bon principi. La situació actual es caracteritza per dues menes d'immigració, que cal tenir en compte per a determinar la realitat sociolingüística:

- a) un quart de la població és vinguda d'Espanya durant l'onada migratòria dels anys cinquanta als setanta. Aquest col·lectiu es caracteritza per una certa resistència a aprendre el català (per les condicions adverses amb què van arribar), i han anat tenint descendència, que suposem que poden tenir contacte amb el català per motius laborals i més. Ara, això no vol pas dir que facin servir el català als carrers dels barris (segons la idea d'osmosi lingüística d'Strubell),
- b) una cinquena part de la població és nouvinguda, procedent d'uns altres països. És un fenomen més nou, cosa que causa un xoc cultural a la societat catalana i sovint pot ser un obstacle per a la integració de la cultura i la llengua catalanes. A més, les pautes de comportament lingüístic són força diferents segons el país d'origen.

Fonts de la informació

AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE CATALUNYA (2017): *Informe de l'estat de salut de la població a Sabadell Sud*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut.

AJUNTAMENT DE SABADELL (2015): *Informe de Tendència Social a Sabadell*, Sabadell: Regidoria d'Acció Social de l'Ajuntament de Sabadell.

BAYONA, Jordi; DOMINGO, Andreu [et al.] (2016): *Informe sobre la integració de les persones immigrades a Catalunya 2015*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

CALVET, Jordi (2000): "La societat", dins DEU, Esteve; CALVET, Jordi; MARÍN, Martí; SALA-SANAHUJA, Joaquim: *Sabadell al segle XX*, Barcelona: Eumo Editorial, p. 93-170.

CANALS, Josep Maria [et al.] (1974): *Ayer y hoy del barrio de Campoamor*, Sabadell: Agrupació de Veïns de Campoamor.

DEU, Esteve (2000): "Expansió urbana i economia", dins DEU, Esteve; CALVET, Jordi; MARÍN, Martí; SALA-SANAHUJA, Joaquim: *Sabadell al segle XX*, Barcelona: Eumo Editorial, p. 17-92.

DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA; INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2015): *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

DOMÈNECH, Xavier (2004): "Una ciutat. Identitat de barri i ciutadania sota el franquisme", *Arrahona*, 28, p. 96-112.

DOMÍNGUEZ, Virginia; MASSOT, Margarida (2004): "Sabadell 2004, una aproximació a les migracions d'avui: 13.572 sabadellencs són estrangers", *Arrahona*, 28, p. 74-85.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA: <https://www.idescat.cat/>

LIGÜERRE, Laia; MARÍN, Maite (2004): "Reconstrucció de la vida quotidiana als barris de la ciutat: 1955-1965", *Arrahona*, 28, p. 86-95.

MARÍN, Martí (2004): "Orígens de l'emigració de postguerra a Sabadell, 1939-1960", *Arrahona*, 28, p. 24-35.

MUSEU D'HISTÒRIA DE SABADELL (ed.)(2007): *Sabadell Sud: la Creu de Barberà, Campoamor, Espronceda i les Termes. Col·lecció Sabadell i els seus barris*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

OBRADORS, Carme (1966): *La integració del suburbio en la comunidad urbana*, Barcelona: Nova Terra.

OBSERVATORI DE LA IMMIGRACIÓ DE SABADELL (2008): *Anàlisi de la població immigrada a Sabadell. Actualització de les dades - Gener 2008*. Sabadell: Lliga dels Drets dels Pobles i Fòrum Idea (UAB).

OBSERVATORI DE LA IMMIGRACIÓ DE SABADELL (2011): *Anàlisi de la població immigrada a Sabadell. Actualització de les dades - Juny 2011*. Sabadell: Lliga dels Drets dels Pobles i Fòrum Idea (UAB).

PUIG, Jaume (2004): "La producció d'habitatge a Sabadell (1940-70). Respostes a un problema", *Arrahona*, 28, p. 36-53.

QUEROL, Ernest (2010): "Enquesta demogràfica 2007: nova font, noves dades sociolingüístiques", *Revista de Llengua i Dret*, 53, p. 243-264.

ROVIRA, Marta [et al.] (2004): *El català i la immigració. Anàlisi de l'oferta de cursos de català als immigrants adults extracomunitaris*, Barcelona: Plataforma per la Llengua.

SALA-SANAHUJA, Joaquim (2000): "Pensament i producció cultural", dins DEU, Esteve; CALVET, Jordi; MARÍN, Martí; SALA-SANAHUJA, Joaquim: *Sabadell al segle XX*, Barcelona: Eumo Editorial, p. 281-396.

SANTOS, Imma (1995): *Espronceda - Sabadell*, Generalitat de Catalunya: Departament de Benestar Social.

SERVEI DE DADES OBERTES DE L'AJUNTAMENT DE SABADELL: <http://opendata.sabadell.cat/ca/>

STRUBELL, Miquel (1988): "La immigració", dins BASTARDAS, Albert; SOLER, Josep (eds.): *Sociolingüística i Llengua catalana*, Barcelona: Empúries, p. 46-77.

PLATA
FORMA
PER LA
LLENGUA

L'ONG
del català

FUNDACIÓ
VINCLe

Plataforma per la Llengua
C/ Sant Honorat, 7. Principal 1a
08002 Barcelona
Tel.: 93 321 18 03
info@plataforma-llengua.cat
www.plataforma-llengua.cat